

Δύο χιλιάδες χρόνια μοναξιά

Του κ. ΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΑΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΙ, λαοί αφχαίοι, λαοί σημαδιαχοί για την ανθφωπότητα, έχουμε πίσω μας ιστοφία πολλών χιλιάδων χφόνων. Οι δφόμοι μας διασταυφώθηκαν συχνά. Στην παγκόσμια σκέψη μεφικές φοφές λειτουφγήσαμε σαν αντίθετοι πόλοι: οι ασκητικοί μονοθεϊστές απέναντι στους αισθησιακούς πολυθεϊστές. Οι αιώνια

ένοχοι - αντιμέτωποι με τους αμέριμνα επιχούρειους. 'Αλλες φορές βρεθήχαμε σε σύνθεση. Όπως στο έργο του Φίλωνα από την Αλεξάνδρεια, που έχανε τις Πλατωνιχές Ιδέες, σχέψεις μέσα στη νόηση του Ιεχωβά.

ΠΟΡΕΥΤΗΚΑΜΕ παράλληλα για χιλιετίες, πορευτήχαμε μαζί μέσα σε αυτή τη χώρα για δυόμισι χιλιάδες χρόνια. Πόσο γνωρίσαμε ο ένας τον άλλο; Σίγουρα λιγότερο από ότι θα έπρεπε. Τι ξέρουμε εμείς οι Έλληνες για την εβοαϊκή παράδοση, την τέχνη, την λογοτεχνία; Τι σημαίνει για μας το Ταλμούδ, η Καββάλα, αχόμα και το Τορά; Λέμε Εβραίοι και υπονοούμε ένα ενιαίο σύνολο. Δεν ξέρουμε πως τα τέχνα του Ισραήλ που ζούσαν στη χώρα μας ανήχαν σε τελείως διαφορετικές κοινότητες με χωριστή ιστορία, παράδοση και γλώσσα. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης ήταν ισπανόφωνοι, της Κέρχυρας ιταλόφωνοι, των Ιωαννίνων ελληνόφωνοι. 'Ηρθαν από την Σικελία και την Παλαιστίνη, από την Αυστρία και την Πορτογαλία. Οι συναγωγές έφεραν τα ονόματα της προέλευσής τους. 'Αλλοι ήταν οι παλαιότατοι Ρωμανιότες, άλλοι οι παλαιοί Σεφαραδίτες, άλλοι οι νεότεροι Ασχενάζι.

ΜΙΛΑΜΕ για ένα πολυ - πολιτισμικό μωσαϊκό φοςτωμένο με τον πλούτο αιώνων παράδοσης και καλλιέργειας, που ζούσε πλάι μας - αλλά με το οποίο μας χώριζε ένα αόρατο παραπέτασμα. Έξησαν δύο χιλιάδες χρόνια δίπλα μας, σαν ξένοι. Οι αρχές - ούτε οι Οθωμανικές ούτε οι Ελληνικές - δεν έκλεισαν τους Εβραίους της Ελλάδας σε γκέτο. Υπήρχαν όμως άλλα τείχη. Από τη

μία μεριά η μισαλλοδοξία και η καχυποψία. Από την άλλη ο φόβος. Περιχαρακωμένοι μέσα στον σχεδόν μόνιμο πανικό τους, οι Εβραίοι προσπαθούσαν να μην φαίνονται, να μην προκαλούν. «Ταπεινοί, τόσο ταπεινοί σαν να 'τανε φοβισμένοι και φουκαράδες, ήταν οι πλειότεροι» - έτσι περιγράφει τη μεγάλη εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων ο Δημήτρης Χατζής στο Τέλος της Μικρής μας Πόλης: «... παραλήδες ή ζητιάνοι, σπουδαγμένοι ή δουλευτάδες, από εκεί, από τα οβραίικα τα δικά τους, κανένας δεν ξέκοβε, δεν πήγαινε παραπέρα, δεν χώριζε από τους άλλους. Μήτε για όρχο δεν ήταν εβραίος που να κάθεται σε άλλον μαχαλά μέσα στην πόλη. Γρήγορα - γρήγορα τρέχαν το βράδυ να μαζωχτούνε - σαν να ξύπναγε μέσα τους ένας φόβος παλιός».

- ΚΙ Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, γοάφοντας για τη Θεσσαλονίχη αναφέφει: «Αλλά και οι Εβφαίοι σαν λαός ήταν ανέκαθεν πολύ κλειστοί και αποτφαβηγμένοι από μας... Δεν ξέφω ακφιβώς τους λόγους της απόστασης, αν και τους υποθέτω...».
- ΟΙ ΛΟΓΟΙ της απόστασης είναι προφανείς είναι ο φόβος ο παλιός που αναφέρει ο Χατζής, είναι η ανάμνηση διωγμών και κατατρεγμών, η περιφρόνηση και η λοιδορία. «... μέσα στην πόλη λέγανε για αυτούς πολλά και διάφορα πράγματα», γράφει ο Χατζής. «Τους φόρτωναν ένα σωρό κουσούρια, κακίες και αδυναμίες, που τάχα εμείς δεν είχαμε... Γενικά τους παράσταιναν σαν ανθρώπους παρακατιανούς, ράτσα τιποτένια και βρώμικια».
- ΕΧΟΥΜΕ ΣΥΝΗΘΙΣΕΙ να επαναλαμβάνουμε την εξωφαϊστική κοινοτοπία: «Έλληνες και Εβφαίοι έζησαν επί αιώνες αδεφφωμένοι, αφμονικά και αγαπημένα...». Ούτε πάντα αφμονική ήταν η διαβίωση, ούτε αδεφφωμένοι και αγαπημένοι ήμασταν. Δεν υπηφετούμε το αληθές (άφα ούτε και το εθνικόν) κατασκευάζοντας τεχνητά ειδύλλια. Στην καλύτερη

Συνέχεια στη σελ. 26

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Η Συναγωγή Διδυμοτείχου (φωτογραφία του 1985 - Εθραϊκό Μουσείο Ελλάδος) και στο φόντο τμήμα του δαπέδου της, όπως διατηρείται σήμερα.

'Ελληνες Ισφαηλίτες από τον ιεφό ιουδαϊκό νόμο στον Αστικό Κώδικα

Της κας ΘΕΟΦΑΝΩ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

επ. Καθηγήτριας στο Αστικό Δίκαιο στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ο δίκαιο που εφαφμοζόταν κατά καιφούς στις οικογενειακές σχέσεις των Ισφαηλιτών του Ελλαδικού χώφου από την αφχαιότητα ως σήμεφα, ποίκιλλε ανάλογα με την κφατική εξουσία που επικφατούσε στην πεφιοχή. Οι Εβφαίοι εφάφμοζαν στις οικογενειακές τους σχέσεις τον ιεφό ιουδαϊκό νόμο με πφονόμιο που απέκτησαν αφχικά από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδφου και στη συνέχεια από τους Ρωμαίους.

Στη Βυζαντινή Αυτοσφατοφία (παφά την αντίθετη επίσημη νομοθεσία) οι Ισφαηλίτες είχαν κατ' έθιμο αυτό το δικαίωμα. Η Οθωμανική Αυτοκφατοφία επέτφεπε την επίλυση των οικογενειακών διαφοφών των αλλόθοησκων υπηκόων της από τους θρησκευτικούς τους ηγέτες, αφού το Κοφάνι δεν εφαφμόζεται σε άπιστους και οι Εβφαίοι τις επέλυαν στα θοησκευτικά τους δικαστήφια.

Στο νέο Ελληνικό Κοάτος ζήτημα ειδικής νομοθετικής ούθμισης ανέχυψε μετά την προσάφτηση της Βόρειας Ελλάδας. Πρώτος ο ν. 147/1914 όριζε φητά ότι στις οιχογενειαχές σχέσεις των Ελλήνων Ισραηλιτών και μουσουλμάνων εφαρμοζόταν ο ιερός τους νόμος, οι υποθέσεις όμως εκδικάζονταν από τα τακτικά δικαστήρια. Τα θρησκευτικά δικαστήρια (Μπεθ - Ντιν), στην αρμοδιότητα των οποίων υπήχθησαν οι οικογενειαχές υποθέσεις, θεσμοθετήθηκαν με το νόμο 2456/1920 για τις ισραηλιτικές κοινότητες που δίκαζαν κατά τον ιουδαϊκό νόμο.

Ο εβοαϊκός νόμος εφαομοζόταν αρχικά (άρθο. 4 v. 147) για τη σύσταση και τη λύση του γάμου, τις προσωπικές σχέσεις των συζύγων κατά τη διάρκειά του και

τους βαθμούς συγγένειας. Αργότερα (άρθρ. 12 v. 2456/20) προσετέθηκαν η διατροφή των συζύγων και των τέκνων (όχι η επιμέλεια) και η απόδοση της προίκας ή οι συνέπειες του διαζυγίου. Οι λοιπές υποθέσεις επιλύονταν από τα ελληνικά τακτικά δικαστήρια.

Από το 1920 ως την εισαγωγή του Αστιχού Κώδιχα, το 1946, οι Έλληνες Ισφαηλίτες πέφασαν πεφίοδο πφοσαφμογής πφος το ελληνιχό δίχαιο, αφού για τις οιχογενειαχές σχέσεις που δεν φυθμίζονταν από τον ιεφό εβφαϊχό νόμο εφαφμόζονταν το ελληνιχό οιχογενειαχό δίχαιο, οι δε αποφάσεις των Μπεθ - Ντιν έπφεπε να επιχυφώνονται από τα ελληνιχά διχαστήφια. Με τον Εισαγωγιχό Νόμο του Αστιχού Κώδιχα τα Μπεθ - Ντιν και η εφαφμογή του ιεφού ιουδαϊχού νόμου χαταφγήθηχαν οι Έλληνες Ισφαηλίτες υπάγονται πλέον στο χοινό δίχαιο...

Μετά το Σύνταγμα του 1975 και την τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου από το ν. 1329/1983 οι σχέσεις των συζύγων διέπονται από την αρχή της ισότητας και τον σεβασμό της προσωπικότητάς τους. Οι διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή σε όλους τους Έλληνες υπηκόους ανεξάρτητα από καταγωγή, θρησκεία, κ.λπ. Παρόλα αυτά για την τέλεση νέου γάμου μεταξύ των Ισραηλιτών, παρά την έκδοση του διαζυγίου από τα ελληνικά δικαστήρια, απαιτείται ακόμη και σήμερα η διαδικασία της αποπομπής της γυναίκας από το σύζυγο (qet, παράδοση του διαζυκτηρίου).

(Περίληψη εισήγησής της στο Διεθνές Συνέδριο Εβραίων Νομικών και Δικηγόρων, Θεοσαλονίκη 25 - 28 Ιουνίου 1998).

Τα εγκλήματα των Κοουπ κατά των Εβοαίων

'Αλφρεντ Κρουπ (1907 - 1967)

Οίχος Κουπ, στη Γεομανία, βαούνεται με φοβερά εγκλήματα πολέμου. Μεταξύ των άλλων οι Κουπ είχαν δικά τους στρατόπεδα αιχμαλώτων και χρησιμοποιούσαν τους κρατούμενους για να εργαστούν στα εργοστάσιά τους μέχρι να πεθάνουν από τις στερήσεις. Οι περισσότεροι πέθαναν, αλλά αυτοί που επέζησαν μίλησαν.

Στο περιοδικό Ιστορία (τεύχη Ιουνίου και Ιουλίου 1998), η κα Φένια Θ. Σοφούλη παρουσίασε τα κολαστήρια των Κρουπ, οι οποίοι - τελικά - δεν τιμωρήθηκαν όπως άρμοζε.

Μεταξύ των θυμάτων των Κοουπ υπήοξαν - φυσικά - και Εβοαίοι κοατούμενοι. Μεταφέουμε παρακάτω τα όσα δημοσιεύτηκαν γι' αυτούς.

ι οπλοβιομήχανοι Κοουπ, στυλοβάτες του Β' Ράιχ, αποφάσισαν, το 1932, να υποστηρίξουν το νέο πολιτικό αστέρι, τον Αυστριακό λοχία, που το 1933 έγινε καγκελάριος και σύντομα δικτάτορας του Γ' Ράιχ. Όταν άρχισε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, κατέκτησε σχεδόν όλη την Κεντρική Ευρώπη. Ήδη πριν από το 1939 όμως, οι ρόλοι είχαν αντιστραφεί, εκείνος έγινε υποστηρικτής τους και αυτοί πειθήνια όργανά του. Όχι πως δεν μπορούσαν να του εναντιωθούν. Δεν ήθελαν, γιατί από το Γ' Ράιχ έβγαιναν πολλαπλά ωφελημένοι. Ο φύρερ τους πρόσφερε εργοστάσια, για τα οποία δεν πλήρωναν τίποτα, και σκλάβους.

Έτσι οι Κρουπ απέκτησαν δικά τους στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Όπου εργοστάσιο και στρατόπεδο, όπου στρατόπεδο και χιλιάδες άνθρωποι προορισμένοι για απάνθρωπη εργασία μέχρι τελικής εξόντωσης.

Όταν το Ράιχ κατέκτησε την Ευρώπη, τα εργοστάσια του Κρουπ απλώθηκαν σε 12 χώρες, από τα Ουράλια ως τον Ατλαντικό, από τη Βόρεια Θάλασσα ως τη Μεσόγειο. Είχε στην ιδιοκτησία του ναυπηγεία στην Ολλανδία, μεταλλωρυχεία στην Ελλάδα, στη Ρωσία, στη Νορβηγία, στη Γιουγκοσλαβία. (Αυτά τα τελευταία μαζί με τα ορυχεία χρωμίου μοιράστηκαν μεταξύ Κρουπ και Γκαίρινγκ). Μερικές φορές τα εργοστάσια απογυμνώνονταν και μεταφέρονταν στο Ρουρ, άλλοτε λειτουργούσαν εκεί που ήταν.

Χρόνο με το χρόνο, καθώς αυξανόταν η παραγωγή οπλισμού, ο Κρουπ χρειαζόταν όλο και περισσότερα εργατικά χέρια. Ήρθε σε συμφωνία με τα Ες Ες: Θα τους πλήρωνε τέσσερα μάρκα για κάθε σκλάβο, και θα τους έδινε επίσης προμήθεια από την πώληση όπλων. Για αντιστάθμισμα θα κρατούσε επτά δεκάρες (7/10 του μάρχου)

αφαιοώντας τα από τα έξοδα σίτισης των σχλάβων. Αυτό, αν αναλογισθεί χανείς την αθλιότητα του σιτισμού, ήταν ιδιαίτερα απάνθρωπο. Τι περιθώρια υπήρχαν να δώσει λυγότερο ή χατώτερο φαγητό;

Τα στρατόπεδα του θανάτου

Ο λευθερώνει», δεν ήταν τίποτε άλλο από τόποι θανάτου. Όσοι στέλνονταν εχεί, πήγαιναν για να πεθάνουν. Απλώς, όπως είχε παφατηρήσει ένα στέλεχος του «οίπου», θα ήταν χρίμα να πέθαιναν χωρίς να έχουν προσφέρει χάτι στο Γ' Ράιχ. Μεριχά στρατόπεδα ήταν τρομερότερα από άλλα. Οι νεχροί της ημέρας ή της νύχτας ήταν περισσότεροι, τα «μπάνια» όπου τους έπνιγαν με ασφυξιογόνο αέριο γίνονταν συχνότερα, η μεταχείριση αποώμη πιο βάναυση. Η πείνα ήταν σχεδόν παντού η ίδια.

«Με το φαγητό που σας δίνω» είπε κάποιος επικεφαλής σε μια καινούργια φουρνιά «υπανθρώπων», «μπορείτε να ζήσετε έξι εβδομάδες. Αν ζήσετε περισσότερο, σημαίνει ότι κλέβετε και θα σας εκτελέσω».

Ωστόσο τίποτα δεν είναι αντιφατικό από τις πληφοφορίες που έχουμε για τα στρατόπεδα. Δεν χώριζαν σε όλα τους γέρους, και ιδίως τα παιδιά, από τους υπόλοιπους, γιατί σε πολλά υπήρξαν εργάτες που καθώς κορυφωνόταν η πολεμική προσπάθεια, το κατώτερο όριο ηλικίας τους ήταν τα έξι χρόνια! Και στις εγκαταστάσεις που είχε ο Κρουπ για τους δικούς του σκλάβους στο Έσεν, υπήρχε πτέρυγα χωρίς συρματόπλεγμα ή φρουρούς, γιατί οι κρατούμενοι εκεί ήταν βρέφη και δεν περπατούσαν.

Σε μια πτέρυγα στο 'Αουσβιτς ο Κρουπ είχε εργοστάσοιο κι εκεί δούλευαν από τις 4 το πρωί ως τις 11 ή 12 τη

νύχτα. Μεριχές φορές τους έδιναν το απόγευμα μια πολύ λεπτή φέτα ψωμί με ίχνη μαρμελάδας. Αλλά συνήθως το μοναδιχό γεύμα του ειχοσιτετραώσου δινόταν το βράδυ, και ήταν μια σούπα, ένα ξέπλυμα με κάτι που έμοιαζε με χορταριχό. 'Αλλες φορές δεν τους έδιναν τίποτα - για τιμωρία, ή για να τους κουρελιάσουν αχόμη περισσότερο το ηθιχό. 'Η γιατί οι Ες Ες είχαν καταχρασθεί τα χρήματα του συσσιτίου.

Στα στοατόπεδα όπου εργάζονταν οι σκλάβοι του Κρουπ (και αυτοί οι σκλάβοι μόνο στο Έσεν ήταν 75.000, και στο τέλος του πολέμου έφτασαν τους 100.000), τους έδιναν ενδυμασία μόνο μια φορά, όταν πρωτοπήγαιναν. Ενδυμασία ακατάλληλη για το κρύο κλίμα. Και τσόκαρα που γρήγο-

φα διαλύονταν. Απ' εχεί και πέφα είχαν να διαλέξουν αν θα τύλιγαν με την κουβέφτα τους τα ξυπόλητα πόδια τους (και πεφπατούσαν πολύ πηγαίνοντας και γυφίζοντας από τα καταλύματα στο εφγοστάσιο) ή αν θα προστάτευαν με αυτήν το ταλαιπωφημένο ημίγυμνο σώμα τους. Κι όπως δεν τους έδιναν δυνατότητα να τηφούν τους κανόνες στοιχειώδους υγιεινής, είχαν όλοι ψείφες και εξανθήματα. Οι πιο συνηθισμένες αφφώστιες ήταν η πνευμονία, ο τύφος και η φυματίωση.

«Ενισχύσατε τα μαστίγια»!

ντίθετα από ό,τι «πιστεύουν οι περισσότεροι, ο συ- ${f A}$ νολιχός αφιθμός των θυμάτων των στρατοπέδων ήταν δέχα εχατομμύρια, χαι όχι έξι. Έξι εχατομμύρια Εβραίοι, και τέσσερα διάφοροι άλλοι, κυρίως Ρώσοι, Ουπρανοί, Πολωνοί, αλλά και Αθίγγανοι και αντικαθεστωτιχοί από όλες τις κατακτημένες χώρες. Βασανίζονταν όγι μόνο από την πείνα, το χρύο, τις αρρώστιες, αλλά και από τους δεσμοφύλαχές τους. Εξαντλημένοι, εμπύρετοι, έπφεπε να εργάζονται χωρίς στιγμή ανάπαυλας. Αν οι φρουροί τους έβλεπαν να ποντανασαίνουν, τους χτυπουσαν με μαστίγια. Σώζεται έγγραφο του «οίχου» που ζητά από την χεντρική διεύθυνση να ενισχυθούν τα μαστίγια με δερμάτινες εξοχές και σίδερα. Υπάρχει αναφορά του οιχογενειαχού γιατρού των Κρουπ η οποία λέει ότι το φαζητό που δινόταν - 350 θεομίδες - ήταν τελείως αχατάλληλο και ανεπαρκές. 'Αλλοι, όπως για παράδειγμα η επιχείρηση Ι. Γκ. Φάρμπεν, έδιναν κατι περισσότερο, και για όσους έχαναν βαριές εργασίες υπήρχαν και συμπληρωματικά γεύματα. Αυτό φανερώνει ότι οι εταιρείες που χρησιμοποιούσαν σχλάβους αν ήθελαν μπορούσαν να βελτιώσουν τις συνθήχες διαβίωσης τους. Ο Άλφοηντ

Αναχώρηση για το στρατόπεδο

Κουπ (που από το 1943 είχε αναλάβει τη διοίχηση του «οίχου») δεν ήθελε.

Ο πατέφας του, ο Γουσταύος, από την αφχή του πολέμου είχε αφχίσει να παφουσιάζει απώλεια πνευματιχών δυνάμεων. Συχνά υπέφεφε από παφαισθήσεις. Κάποιο βφάδυ, φώτησε ξαφνιχά τη Βέφθα: «Μα ποιοι είναι όλοι αυτοί οι άνθφωποι;». Εχείνη τον διαβεβαίωσε ότι δεν υπήφχε χανείς, ήταν μόνοι στο δωμάτιο. Το Έσεν όμως ήταν γεμάτο από έναν χαινούφγιο, αλλόχοτο πληθυσμό. Νωφίς το πφωί, πφιν χαφάξει, χαι αφγά τη νύχτα, όσοι χάτοιχοι ήταν στο πόδι έβλεπαν στφατιές ολόχληφες χουφελιασμένες, σχελετωμένες σχιές που διέσχιζαν τους δφόμους με αυστηφή συνοδεία.

Όταν άρχισαν οι μεγάλοι βομβαρδισμοί - από το 1943 και μετά - οι σκλάβοι έσκαψαν κι άνοιξαν χαρακώματα και κατασκεύασαν πρόχειρα καταφύγια. Οι ίδιοι όμως δεν είχαν δικαίωμα να επωφεληθούν. Έμεναν ακάλυπτοι μέσα στα ελεεινά κτίσματα του στρατοπέδου στο έλεος των συμμαχικών «δώρων εξ ουρανού» που συχνά τους λύτρωναν, είτε σκοτώνοντάς τους είτε δίνοντάς τους την ευκαιρία μιας αβέβαιης απόδρασης.

Αργότερα, λόγω του μεγάλου αριθμού των θυμάτων των βομβαρδισμών, κι όταν πια τα τραίνα από τη Ρωσία είχαν πάψει να έρχονται, η διεύθυνση των στρατοπέδων επέτρεψε στους σκλάβους να πηγαίνουν στο τούνελ του σιδηροδρόμου. Έπρεπε μόλις άκουγαν τις σειρήνες να τρέξουν δύο χιλιόμετρα, κι οι πρώτοι 170 έβρισκαν θέση. Φυσικά αυτοί ήταν οι νεώτεροι και οι νεοφερμένοι που διατηρούσαν ακόμη κάποιες δυνάμεις. Δεν ήταν τυχαίο ότι στις δίκες της Νυρεμβέργης δεν παρουσιάστηκε σχεδόν κανένας μάρτυρας που να είχε συλληφθεί πριν από το 1943.

Η ιστορία του Ταντέους

Ταντέους Γκόλντζταζν, απ' την Πολωνία, έκλεισε τα Οδεχάξι του χρόνια τον Ιούλιο του 1943. Τρεις μήνες μετά, όλη του η οιχογένεια, μαζί με τους άλλους Εβραίους της πόλης, φορτώθηκε και στάλθηκε, μέσω Μπρεσλάου, σε κάποιο από τα στρατόπεδα του Κρουπ, στο Μπέρταβερα της Σιλεσίας. «Τους δεκαπέντε μήνες που δούλεψα για τον Κρουπ, κατέθεσε το 1947 ο Ταντέους στη δίκη του 'Αλφοηντ στη Νυσεμβέργη, «δεν ήμουν σκλάβος, ήμουν ένα εργαλείο που το χρησιμοποιούν όσο αντέχει και μετά το πετάνε. Πεινούσα, κούωνα, και τον περισσότερο καιοό ήμουν πολύ άρρωστος. Με το παραμικρό λάθος, μια αδέξια χίνηση, πράγματα που συμβαίνουν σε όλα τα εργοστάσια, οι φρουροί με χτυπούσαν με λαστιχένιους σωλήνες. Μια φορά με χτύπησαν με την κάννη του όπλου τους και μου έσχισαν το πρόσωπο. Μέχρι σήμερα μου έχει μείνει η συνήθεια να κοιμάμαι μποούμυτα, επειδή η πλάτη μου ήταν γεμάτη πληγές. Πηγαίναμε στην τουαλέτα όσο πιο συχνά μας επέτρεπαν, γιατί είχαμε δυσεντεοία. Αν μέναμε λίγο περισσότερο, μας έριχναν πουβάδες με παγωμένο νερό». (Πράγμα που σε αθέρματους χώρους και με θερμοπρασία κάτω από το μηδέν, ήταν άλλο ένα εισιτήριο θανάτου). «Έφτυνα αίμα». Όταν μια μέρα ο υπεύθυνος του Μπέρταβερκ σήπωσε το τηλέφωνο κι άπουσε τη φωνή ενός Ρώσου στρατιώτη, οι τρόφιμοι φορτώθηπαν για άλλο στρατόπεδο. Λίγο μετά οι Ρώσοι έφτασαν κι επεί. Μέσα στο χάος που επιπράτησε, ο Ταντέους δραπέτευσε. Περιπλανήθηπε στα χωριά της Θουριγγίας, ως τη στιγμή που είχε την τύχη να συναντήσει μια αμεριπανική θωραπισμένη περίπολο. Ξεπίνησε παινούργια ζωή στην Αμεριπή, με παινούργιο όνομα, αλλ' όταν ήρθε η ώρα της δίπης γύρισε για να παταθέσει.

Η τιμωρία του Ιζάκ Χόρβιτς

Ιζάχ Χόρβιτς ήταν ένας από τους ελάχιστους Εβραί-Οους της Πολωνίας που εκτός από άλλες γλώσσες μιλούσε και το νότιο ιδίωμα των ομοεθνών του, το «λαντίνο». Έτσι στο στρατόπεδο του Κρουπ, στο 'Αουσβιτς, τον έβαλαν «επί της υποδοχής». Κάθε φορά που έφταναν τραίνα από τον Νότο, στεχόταν δίπλα στους Ες Ες για να μεταφράζει τις προσταγές τους. Την άνοιξη του 1944, μια νεοφερμένη Ελληνίδα, η Βικτωρία Κοέν, δεν δεχόταν με κανέναν τρόπο να δώσει το μωρό της στη γριά πεθερά της. Για να την πείσει ο Ιζάχ, χι έτσι να σώσει τουλάχιστον τη δική της ζωή, της φανέρωσε την ολέθρια μοίρα εκείνων που κρίνονταν ανίκανοι για εργασία. Πανικόβλητη η τραγική μητέρα άρχισε να ειδοποιεί τους άλλους λες και μπορούσαν να κάνουν κάτι. Αν ο πανικός γενικευόταν, οι «αφέντες» θα έπρεπε να τους εκτελέσουν όλους επιτόπου, και όταν εργόταν το επόμενο τραίνο, η χαινούργια φουρνιά θα έβλεπε τα αίματα, πράγμα που θα δημιουργούσε ξανά πανικό και άλλες απρογραμμάτιστες επτελέσεις. Οι ναζί ήθελαν να γίνονται όλα με τάξη και με τη σειρά, σύμφωνα με τους κανονισμούς. Μαστίγωσαν άγρια τη Βικτώρια ώσπου να τους μαρτυρήσει ποιος της είγε αποχαλύψει το μυστιχό. Εχείνη δεν άντεξε πολύ. Έπιασαν τον Ιζάχ και τον πήγαν κατευθείαν στα χρεματόρια όπου τον έριξαν ζωντανό στους φούρνους. Η Βιχτωρία το έμαθε από τους ανθρώπους που μετέφεραν τα πτώματα και είδαν με τα μάτια τους το φοβερό τέλος του άμοιρου διερμηνέα.

Το Βατικανό υπέρ των Κρουπ

Ο ταν, το 1948, η δίκη του 'Αλφοηντ Κοουπ βοισκόταν στο πιο κοίσιμο σημείο της, ο αρχιεπίσκοπος Κολωνίας πήγε στο Έσεν και έβγαλε ένα πύοινο λόγο, εκθειάζοντας την οικογένεια. Τι θα ήταν το Έσεν χωρίς τους Κοουπ;

Οι Κοουπ ήταν προτεστάντες, αλλ' ο μισός πληθυσμός

του Έσεν ανήκε στο φωμαιοχαθολικό δόγμα. Από την εποχή του Τριαχονταετούς Πολέμου η οιχογένεια είχε καταφέρει να διατηρεί άριστες σχέσεις με τους εκπροσώπους του Βατικανού. Συνεχίζοντας την παράδοση, η Μάργκα και η χόρη της, η Βέρθα, έχαναν τακτικές δωρεές. Αμέσως μετά τον Β΄ Παγχόσμιο Πόλεμο οι Κρουπ έχτισαν το γχρεμισμένο χαμπαναριό της μεγαλύτερης καθολικής εκκλησίας της πόλης τους, συνεισέφεραν για την οιχοδόμηση χαθολικού νοσοχομείου και για την ίδουση ενός χαθολικού πανεπιστημίου στο Τόχιο.

Σε συνέντευξή του στον συγγραφέα Ουίλιαμ Μάντσεστερ, ο αρχιεπίσχοπος του Έσεν μίλησε με πιχρά λόγια για το βιβλίο και θεατρικό έργο του Ρολφ Χόχουτ «Ο βικάριος» (που είχε παιχτεί και στην Αθήνα!) με τον τίτλο «Ο αντιπρόσωπος». Όταν ο συγγραφέας του θύμισε ότι το έργο αναφερόταν στην αληθινή ιστορία του πατρός Μαξιμίλιαν Κόλμπε που πέθανε στο 'Αουσβιτς (αριθμός 16.670), ο αρχιεπίσχοπος κούνησε το κεφάλι του και είπε: «Το 'Αουσβιτς και τα άλλα στρατόπεδα ήταν έργο των ναζί. Οι Κρουπ δεν είχαν καμία σχέση μ' αυτά».

Η παρατήρηση του ιεράρχη θα άφηνε άφωνο τον πατέρα Αλφόνσο Κομ, αν την άχουγε. Ο Βέλγος ρωμαιοχαθολιχός ιερέας συνελήφθη το χαλοχαίρι του 1944, χωρίς συγκεκριμένο λόγο. Μαζί με τον δήμαρχο, τους γιατρούς, τους δικηγόρους και τους εκπαιδευτικούς της μικρής τους πόλης. Ο πόλεμος είχε χαθεί για τη Γερμανία, και οι φανατικοί ναζί ήταν εξαγοιωμένοι. Έστειλαν όλους αυτούς τους ανθρώπους στο Έσεν, στο κεντρικό εργοστάσιο. Για τον πατέρα Κομ, η ιδιότητά του ως ιερέας λειτουργούσε εις βάρος του. Του ανέθεταν τις πιο βαριές αγγαρείες. Σήχωνε πενηντάχιλα τσουβάλια τσιμέντου, έσχαβε χαραχώματα, καθάριζε τα ερείπια μετά τους βομβαρδισμούς. Όταν οι συγχρατούμενοί του τον προσφωνούσαν «πάτερ», οι φρουροί θύμωναν χι ούρλιαζαν ότι ο χρατούμενος αυτός ήταν μόνο το νούμερο 137. Του απαγόρευαν να προσεύχεται και να διαβάζει τους πεθαμένους.

Αργότερα τον έβαλαν στην υπηρεσία ενός από τους διευθυντές του «οίχου», του Φριτς φον Μπύλωφ, γόνου παλιάς κι ευγενικής γενιάς. Εκεί ο ιερέας βρήκε την ευκαιρία να κρατά σημειώσεις, ένα κρυφό ημερολόγιο. Έτσι μαθαίνουμε ότι τα Χριστούγεννα (1944) είπαν στους κρατούμενους ότι μπορούσαν να γράψουν μια κάρτα - 25 λέξεις- η οποία μέσω Ερυθρού Σταυρού θα πήγαινε στους δικούς τους. Τους έδωσαν γραφική ύλη. Κι αυτά τα μηνύματα της ελπίδας, τα βρήκε το άλλο πρωί μισοκαμμένα ο πατέρας Κομ στα τζάκια του φον Μπύλωφ και των άλλων αξιωματούχων. Τα είχαν αφήσει σκόπιμα εκεί, για να μαθευτεί ότι δεν ταχυδρομήθηκαν. Δεν υπήρξε ποτέ τέτοια πρόθεση, όλη αυτή η σκηνοθεσία ήταν μια φάρσα.

Οι αδελφές Ροτ

Τα τραίνα έφταναν στο Έσεν και ξεφόρτωναν «υπανθρώπους» σκλάβους, ή «κομμάτια». Το 1944 ανάμεσα τους ήταν κι οι αδελφές Ελισάβετ και Ερνεστίνα Ροτ. Είχαν γεννηθεί στη Ρουθηνία, που υπαγόταν στην Τσεχοσλοβακία. Μετά την αφπαγή της χώρας των Σουδητών, ο Χίτλερ επέτρεψε στους συμμάχους Ούγγρους να πάρουν ένα τμήμα της Ρουθηνίας. Τον Απρίλιο του 1944, όλοι οι Εβραίοι της περιοχής συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στο Αουσβίτς. Οι Ροτ ήταν μια εξαμελής οικογένεια. Μέσα στο χάος της αποβίβασης, παιδιά και γονείς χωρίστηκαν. Η μεγαλύτερη αδελφή, η Όλγα, πήρε στην αγκαλιά της τον μικρό Τρβινγκ, υπογράφοντας έτσι τον θάνατό της, γιατί τους έστειλαν και τους δύο στα μπάνια εξόντωσης.

Λίγο μετά, ένα στέλεχος του «οίχου» Κρουπ ήρθε να διαλέξει σχλάβους για τα εργοστάσια του Έσεν. Τους ήθελε νέους και - συγκριτικά- γερούς. Έτσι οι αδελφές φορτώθηκαν ξανά στα τραίνα.

Στην κατάθεσή της, στη δίκη της Νυσεμβέσγης, η Ελισάβετ, απαντώντας σε εφωτήσεις, είπε ότι συχνά δεν τους έδιναν καθόλου φαγητό. Όταν παφαπονιούνταν, οι Ες Ες τους φώναζαν: «Δουλεύετε για τον Κφουπ, ζητήστε το απ' τον Κφουπ!». Μίλησε για τις μαστιγώσεις που γίνονταν χωφίς λόγο, για τις κλωτσιές: («Εβλεπα να χτυπιούνται δέκα-είκοσι άνθρωποι κάθε λεπτό».) Για τις αφωστιες. Τα πόδια της σημαδεύτηκαν για πάντα από τα μικρά πυφωμένα κομμάτια που «ξεφνούσαν» οι μηχανές. Υπό κανονικές συνθήκες οι εργάτες φοφούσαν ειδικές στολές που τους πφοστάτεναν. Όχι όμως οι σκλάβοι. Κάποτε ένας πονόψυχος επιστάτης της χάφισε ένα ζευγάφι γάντια για τα ξυλιασμένα χέφια της. Ο Ες Ες της τα έβγαλε και τα πέταξε στη φωτιά.

Είπε απόμη η Ελισάβετ ότι οι γυναίπες δεσμοφύλαπες ήταν χειφότεφες από τους άντφες. Μεφιποί άντφες, παλιοί «Κρουπιανοί», έδειχναν να τις λυπούνται. Κάποιος βρήπε ευπαιφία παι τους γλίστρησε ένα παρτί με το όνομα παι τη διεύθυνσή του, για ώρα ανάγπης, «Αποστηθίστε το παι πάψτε το» τους είπε. Το παρτί αυτό έμελλε να είναι το διαβατήριό τους προς τη σωτηφία.

Η απόδραση

«Η της η Ελισάβετ Ροτ, «ώστε τη νύχτα προσευχόμουν να πέσουν βόμβες στο στρατόπεδο, να τελειώσουν τα βάσανά μας». Ωστόσο οι βόμβες κατέστρεψαν άλλα στρατόπεδα, όχι το δικό τους.

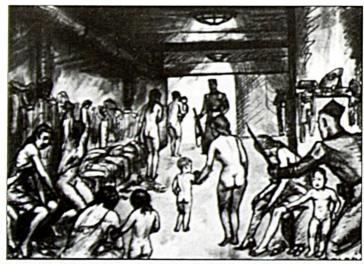
Ο Άλφοηντ Κρουπ, όπως παραδέχτηκε ο ίδιος στη δίκη του, αποφάσισε να λύσει το θέμα των αστέγων γυναικών στέλνοντάς τες πίσω στο Άουσβιτς. Στα εργοστάσια που είχε ακόμη εκεί, ή στα κρεματόρια. Αυτό διαδόθηκε, κι οι αδελφές Ροτ κατάλαβαν ότι έπιεπε να δραπετεύσουν αμέσως.

Πηγαίνοντας και γυρίζοντας από τα εργοστάσια, είχαν προσέξει ότι το συρματόπλεγμα σε κάποια σημεία ήταν κατεστραμμένο απ΄ τις εκρήξεις. Τη νύχτα της 11ης Μαρτίου 1945, η Ελισάβετ, η Ερνεστίνα και τέσσερα άλλα κορίτσια γλίστρησαν μέσα από το άνοιγμα. Μόλις βρέθηκαν σ' ελεύθερο έδαφος, ένα από τα κορίτσια έπαθε νευρική κρίση κι έτρεξε πίσω. Η αναπάντεχη πόρτα ελπίδας ξεπερνούσε τις δυνατότητες αντοχής της. Οι άλλες πέντε δεν την ξαναείδαν, ούτε έμαθαν τι απέγινε.

Η απόδοασή τους είχε ελάχιστες πιθανότητες να διαφκέσει. Η εμφάνισή τους (φορούσαν κουρελιασμένες στολές στρατοπέδου, ήταν σχελετωμένες, με χοντά χαχοχομμένα μαλλιά) τις πρόδιδε από μαχριά. Κάθε νομοταγής Γερμανός μόλις τις έβλεπε όφειλε να τις χαταδώσει. Αλλά είχαν σπάνια τύχη. Μέσα στη νύχτα περιπλανήθηκαν και βρέθηκαν, χωρίς να το ξέρουν, στο παλιό συλημένο εβοαϊκό νεκοοταφείο. Κούφτηκαν εκεί δύο μέρες. Ύστερα, μισοπεθαμένες από την πλήρη έλλειψη τροφής και το κούο, κατάφεραν να βρουν το σπίτι του πονετικού «Κοουπιανού». Εχείνος περίμενε μία ή δύο χοπέλες, όχι πέντε. Τους έδωσε λίγα τρόφιμα, αρνήθηκε όμως να τις στεγάσει. Τους υπέδειξε πάντως κάποιον άλλο, που είχε οργανώσει δίχτυο περισυλλογής δραπετών. (Μιλάμε για τον Μάρτιο του 1945, όταν πια ο εργομός των Συμμάγων ήταν ζήτημα εβδομάδων. Σε λίγο αυτές οι χουρελιασμένες υπάρξεις θα βρίσκονταν στην πλευρά των νικητών, και η μαστυσία τους θα είχε μεγάλη σημασία).

Οι πέντε χοπέλες, περνώντας σχεδόν μπροστά από την βίλα Χίγχελ (το σπίτι των Κρουπ και αρχηγείο του Άλφρηντ), έφτασαν στην πόρτα του ανθρώπου που προθυμοποιήθηκε να τις χρύψει.

Λίγο μετά, τα συμμαχικά στρατεύματα μπήκαν στο

Γυναίκες και παιδιά περιμένουν τη σειρά τους στον προθάλαμο για να τους βάλουν στους φούρνους των κρεματορίων. (Σκίτσο D. Olere, 1946).

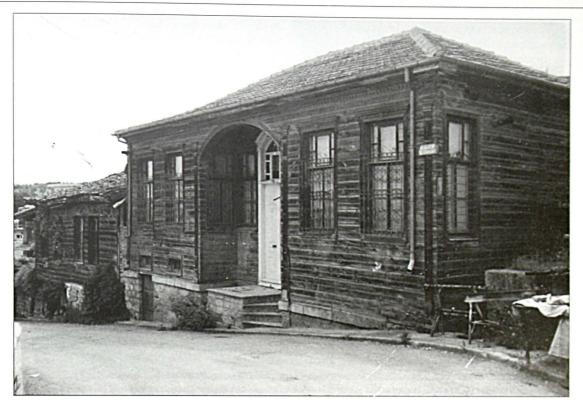
Ρουφ. Ο Άλφοηντ συνελήφθη και η βίλα επιτάχτηκε κι έγινε στρατηγείο των νικητών. Χάρη στη γλωσσομάθειά της, η Ελισάβετ βρήκε εκεί δουλειά ως γραμματέας υποδοχής. Τον χειμώνα του '45-'46 μια καλοντυμένη κυφία μία από τις αδελφές του Άλφοηντ - παρουσιάστηκε στη ρεσεψιόν. Εξήγησε στην Ελισάβετ ότι έμενε παλιά εκεί, και θα ήθελε να της επιτρέψουν ν' ανέβει στο δωμάτιό της για να πάρει μια βαριά γούνα. «Γιατί οι νύχτες στο Έσεν είναι, ξέρετε, πολύ κρύες». Η Ελισάβετ χαμογέλασε πικρά. Λες και δεν ήξερε πώς ήταν οι νύχτες στο Έσεν!

Νεχοανάσταση

ταν κατέρφευσε η Γερμανία, πολλοί πίστεψαν ότι είχε φτάσει και το τέλος του «οίκου» Κρουπ. Το όνομα του Γουσταύου ήταν γραμμένο στη λίστα των εγκληματιών πολέμου, αλλά εκείνος είχε παραιτηθεί από το 1943. Με ειδικό νόμο, την περιβόητη «Λεξ Κρουπ», ο Χίτλερ μεταβίβασε ολόχληση την επιγείρηση στον πρωτότοχο γιο του Γουσταύου, τον Άλφοηντ. Αυτό οι Σύμμαγοι δεν το γνώριζαν, αι έτσι στην πρώτη δίαη της Νυρεμβέργης δεν παραπέμφθηκε ο πραγματικός ιδιοκτήτης. Παραπέμφθηκε στη δεύτερη (1947-48), όταν οι διεθνείς συνθήκες είχαν τελείως αλλάξει. Το ειδύλλιο με τους Σοβιετιχούς ήταν πια παφελθόν. Η Γεφμανία σύντομα θα πάφει άφεση - το 1949 θα ξαναγίνει πράτος, παι η νεπρανάστασή της θα ονομαστεί «οιπονομιπό θαύμα». Το Βερολίνο, μοιρασμένο σε τέσσερις τομείς, θα δίνει λαβή για προστριβές και επεισόδια.

Κοντολογίς, το χλίμα όταν βγήχαν οι αποφάσεις της δεύτερης Νυρεμβέργης ήταν πέρα για πέρα διαφορετιχό. Ο Άλφρηντ χαταδιχάστηχε σε φυλάχιση δώδεχα ετών χαι δήμευση της περιουσίας του. Το 1950, ο πόλεμος της Κορέας άνοιξε τον δρόμο για την αποφυλάχισή του.

Στις αργές του 1951 δόθηκε γενική αμνηστία. Το 1952 ουθμίστηκε το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Ο πρωτότοκος Κρουπ χρατούσε όλα τα εργοστάσιά του με την συμβατική υπογρέωση να μην παράγει χάλυβα - άρα ούτε και όπλα. Η νεόκοπη Ομόσπονδη Γερμανική Δημοκρατία τον αποζημίωσε με 70 εκατομμύρια μάρκα για την παραγωγή που του στερούσαν. Σε τέσσερα χρόνια η συμφωνία του 1952 ανακλήθηκε. Με μόνη εξαίσεση τους εξοπλισμούς. Ο «οίχος» ήταν ελεύθερος να παράγει ό,τι ήθελε. Έφτιαχνε εκσκαπτικά μηγανήματα, εξόπλιζε εργοστάσια τσιμέντου σε όλη την Ευρώπη, έφτιαχνε κοεμαστές γέφυρες και φράγματα. Το σήμα των Κρουπ χυμάτιζε σε πολλές γώρες - ανάμεσά του ήταν και η Ελλάδα όπου κατασκεύασε διυλιστήρια.

Η οικία του Νισήμ Ταφαμπουλούς στο Διδυμότειχο. Πιο κάτω διακφίνεται το παγοφυλάκιο και το σησαμελαιοτφιβείο που ανηκαν στον Χ. Εργάς.

Η παλιά Εβοαϊκή Κοινότητα του Διδυμοτείχου

Του κ. ΡΑΦΑΗΛ ΦΡΕΖΗ

ταν οι Τούρχοι κατέλαβαν από τους Βυζαντινούς το Διδυμότειχο (1362) το κατέστησαν πρωτεύουσα του Οθωμανικού κράτους. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, το 1453, παρ' όλο που έπαψε να είναι πρωτεύουσα, οι Σουλτάνοι διατήρησαν το ενδιαφέρον τους και μάλιστα το θεωρούσαν αγαπημένο καταφύγιό τους.

Δεν μποφούμε να πούμε με βεβαιότητα από πότε υπήρξαν Εβραίοι εκεί. Όπως αναφέρεται όμως στην ιστορία, στους λίγους αυτόχθονες (Ρωμανιώτες) εβραίους της πόλης προστέθηκαν μερικοί από την Ουγγαρία (Ασκεναζίμ) που διέφυγαν του διωγμού του 1376. Ακολούθησε η εγκατάσταση των ισπανοεβραίων (Σεφαραδίμ)· μετά το διωγμό τους το 1492 και το 1546 προστέθηκαν μερικοί που έφεραν οι Τούρκοι, όταν γύρισαν από την εκστρατεία τους στην Ουγγαρία. Ο

μεγάλος αφιθμός των Σεφαφαδίμ επηφέασε τα ηθη και τα έθιμα και η "Λαδίνο" αποτέλεσε την κοινή γλώσσα των εκεί Εβφαίων.

Έχει αναφερθεί ότι βρέθηκαν επιτύμβιες εβραϊκές πλάκες με χρονολογία 1456. Το νεκροταφείο, που διασώζεται ακόμη, βρισκόταν κοντά στον Ερυθροποταμο, παραπόταμο του Έβρου, στα σύνορα με την Τουρκία. Σήμερα υπάρχει το μεγάλο νεκροταφείο εκτασης τεσσάρων περίπου στρεμμάτων, που οι τάφοι του έχουν συληθεί, αλλά έχει μερικές αξιόλογες παλιές επιτύμβιες πλάκες. Το μικρό νεκροταφείο βρίσκεται στον κάτω δρόμο και χωρίζεται από το μεγάλο με ένα δρόμο – λωρίδα 20 περίπου μέτρων. Υπάρχουν και σ' αυτό μερικά μνημεία. Και τα δύο νεκροταφεία είναι περιφορημένα, πρόσφατα δε έγιναν έργα για την προστασία τους.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι κατά τη διάρκεια

Διδυμότειχο 1920: Παφέα Εβφαίων, Διαχφίνονται μεταξυ άλλων οι: Σ. Αλχαλάι, υποδηματοποιός, Ζαχ Ζαμιέφο και Μωύς Καζές, φάφτες.

της Οθωμανικής κατοχής, οι Τούσκοι είχαν παφαχωρήσει κάποια προνόμια και αυτοδιοίκηση, και το γεγονός αυτό προσέλκυσε και άλλους Εβραίους στο Διδυμότειχο, κι έτσι αναπτύχθηκαν και άλλες εβραϊκές κοινότητες στις γύρω περιοχές.

Ποιν το 1862 υπήσχε μια μιχοή Συναγωγή, που στεγαζόταν σε ένα παλιό μισοχατεστραμμένο χτίριο ενός δωματίου, στην περιοχή της Τουρχιχής Σχολής. Οι ραββίνοι ασχολούνταν περισσότερο σαν εβραιοδιδάσκαλοι του "Ταλμούδ Τορά", και δεν είχαν πολλά δικαιώματα, γιατί ήταν εξαρτημένοι από την Αρχιραββινεία της Ανδριανούπολης, είχαν περιορισμένη εξουσία και η αμοιβή τους ήταν μιχοή.

Το 1924 χτίστηκε η μεγάλη Συναγωγή, σε "σεφαφαδικό" φυθμό, όπου και συστεγάστηκαν τα γφαφεία της Κοινότητας και το "πνευματικό κέντφο" της. Ήταν πολύ όμοφη και αποτελούσε ένα δείγμα δφαστήφιας και εύφωστης εβφαϊκής Κοινότητας. Την αφχιτεκτονική της Συναγωγής συναντάμε και σε άλλες σεφαφαδίτικες Κοινότητες. Ήταν ένα τετφάγωνο κτίφιο, κτισμένο με τούβλα, εσωτεφικά είχε τέσσεφις κίονες που στήφιζαν ένα θόλο. Στο κέντφο βφισκόταν η "Τεβά" (το ιεφό βήμα) και μπφοστά της, όπως πάντα στον τοίχο της ανατολικής πλευφάς, το "Εχάλ" (ιεφή κιβωτός). Στο δυτικό μέφος της βφισκόταν υπεφυψωμένος ο "γυναικωνίτης". Στο δάπεδό της υπήφχε ένα θαυμάσιο μωσαϊκό, που αποκαλύφθηκε πφόσφατα κατά τον κα-

θαρισμό της. Η Συναγωγή λεηλατήθηκε βάρβαρα και καταστράφηκε από τους Γερμανούς, και παρέμεινε ερειπωμένη μέχρι το 1985. Όπως αναφέρεται σε αυτή θήτευσαν οι ραββίνοι Σολομών Αζούς, μέχρι το 1931, που τον διαδέχτηκε ο Ιάχωβος Αλκαμπές.

Την περίοδο του 17⁰⁰ – 18⁰⁰ αιώνα η σπουδαιότητα του Διδυμοτείχου άρχισε να μειώνεται. Ξαναβρήκε όμως την παλιά αίγλη του όταν λειτούργησε, το 1873, ο σιδηρόδρομος Αλεξανδρούπολης – Ανδριανούπολης, και αναβαθμίστηκε το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης αναδεικνύοντας και πάλι το Διδυμότειχο σαν μεγάλο εμπορικό κέντρο.

Λέγεται ότι εκείνη την εποχή, μεφικοί Εβφαίοι που ασχολούνταν με εξαγωγές κουκουλιών, πλούτισαν. Οι Εβφαίοι ζούσαν, από τα παλιά χφόνια, σε μια συνοικία κοντά στην εκκλησία της Παναγίας. Με τον καιφό άφχισαν να απλώνονται και σε άλλες συνοικίες πφος την αγοφά, γύφω από την κεντφική πλατεία, πίσω από το τέμενος του Σουλτάν Βογιατζή. Από το 1884 η Κοινότητα διατηφούσε και μια μικφή τεχνική σχολή, για να εκπαιδεύει τους νέους σε χειφωνακτικά επαγγέλματα. (Μια χφονιά από τη σχολή αυτή αποφοίτησαν πέντε τεχνίτες, τφεις τσαγκάφηδες, ένας φάφτης και ένας κουφέας).

Απογοαφή του 1892, που έγινε από τη Μητοόπολη, αναφέρει την ύπαρξη 485 Εβραίων. Ένα χρόνο αργότερα μια νέα απογραφή (1893/4), μας δίνει περισσότε-

οα στοιχεία για τη σύνθεση του πληθυσμού. Σύμφωνα με αυτή υπήρχαν 8083 Μουσουλμάνοι, 16361 Έλληνες Χριστιανοί, 628 Εβραίοι, 216 Αρμένιοι και 1153 Βούλγαφοι, δηλαδή ένα σύνολο 26441 κατοίκων, στους οποίους όμως περιλαμβάνονταν και οι κάτοιχοι των γύοω χωριών. Από στοιχεία του 1897 διαπιστώνουμε ότι οι εβοαίοι δεν ασχολούνταν με γεωργικές εργασίες. Μερικοί ήταν μεσάζοντες σε γεωργικά και κτηνοτορφικά προϊόντα (δημητοιακά, τυροκομιχά) χάνοντας ανταλλαγές με αυτά από χωριά προς την πόλη και αντίστοοφα. Τα επαγγέλματα των Εβοαίων, σύμφωνα με τα στοιχεία εχείνης της χρονιάς, ήταν 1 τραπεζίτης, 1 αργυραμοιβός, 3 χονδρέμποροι, 3 αμαξάδες, 16 καταστηματάρχες, 25 παντοπώλες, 31 γυρολόγοι, 3 νεφουλάδες, 7 υπαίθοιοι μικροπωλητές, 27 πωλητές διαφόρων αντιχειμένων, 4 φανοποιοί, 2 ράφτες, 3 υποδηματοποιοί και 14 μικροεπαγγελματίες ή ανεπάγγελτοι, ένα σύνολο δηλαδή 140 επαγγελματιών. Οι υπόλοιποι εργάζονταν σαν χειρώναχτες εργάτες, που ζούσαν από το μεροχάματο, και πολλοί από αυτούς ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχιας.

Το 1904 βρίσχουμε 5 ράφτες, 4 σιδεράδες, 1 ξυλουργό, 1 επιπλοποιό, 2 ζαχαροπλάστες, 3 τσαγχάρηδες και 1 χουρέα, που εργάζονταν αφού αποφοίτησαν από την τεχνιχή σχολή της Κοινότητας, την οποία επιδο-

τούσε η "Alliance" για την οποία γράφουμε παρακάτω.

Στην Κοινότητα λειτουργούσαν σύλλογοι πρόνοιας (Μπιχούς Χολίμ, Χεβρά Κεντουσά) και ένας γυναικείος σύλλογος "La societad de damas". Δύο γυναίκες του συλλόγου αυτού επισκέπτονταν κάθε Παρασκευή τα εβραϊκά σπίτια και συγκέντρωναν χρήματα και τρόφιμα για τους απόρους. Με το αίσθημα αυτό της φιλανθρωπίας και αλληλεγγύης δεν υπήρχαν Εβραίοι ζητιάνοι, αφού οι σύλλογοι φρόντιζαν για την πληρωμή των ενοικίων, την προικοδότηση των απόρων κοριτσιών και την παροχή ενίσχυσης σε άπορες χήρες και ορφανά.

Η Κοινότητα ευτύχησε να λειτουργήσει, το 1897, τη γαλλική σχολή "Alliance", η οποία συνετέλεσε στη μεγάλη ανάπτυξη του πνευματικού επιπέδου των παιδιών της. Οι προσπάθειες για τη λειτουργία της σχολής είχαν αρχίσει από το 1890, όταν η φήμη της για το επιτυχημένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που εφάρμοζε απλώθηκε στις γύρω περιοχές από την Αδριανούπολη, όπου λειτουργούσε από το 1867. Παρά τις επιφυλάξεις μερικών παραγόντων της, η Κοινότητα έγραψε το 1890 στα κεντρικά της σχολής, στο Παρίσι, ζητώντας τη λειτουργία μιας σχολής στο Διδυμότειχο. Χρειάστηκε να περάσουν εννιά χρόνια, και χάρη στην υποστήριξη του Samuel Lupo, διευθυντή της σχολής

Το κτίριο του παλαιού Εβραϊκού Δημοτικού Σχολείου

Ανδοιανούπολης, άρχισε η λειτουργία της.

Οι Τούφχοι την πεφιέβαλλαν με χύφος, διόφισαν μάλιστα και δύο δασκάλους τους για να διδάσκουν την τουφκική γλώσσα, που ήταν υποχρεωτική από το 1894. Η πληφωμή των δασκάλων γινόταν από το Υπουφγείο Δημόσιας Εκπαίδευσης.

Ποώτος διευθυντής της σχολής "Alliance Israelite Universelle" διορίστηκε ο J. Barishac, ο οποίος άρχισε, να λειτουργεί το σχολείο με νηπιαγωγείο και δημοτικό, αρχικά με τρεις τάξεις και αργότερα με τέσσερις. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιλάμβανε διδασκαλία της ελληνικής, γαλλικής και τουοχικής γλώσσας και ιστορίας, καθώς και αριθμητικής και γεωγραφίας. Το 1903 διορίστηκε νέος διευθυντής, ο Μωύς Φράνκο, που ήταν απόφοιτος της Ε.Ν.Ι.Ο. (Ecole Normalle Israelite Oriental), ανώτερης παιδαγωγικής σχολής της Alliance, άνθοωπος με ευσεία αντίληψη και μόρφωση, ο οποίος μπόρεσε να μεταδώσει στους μαθητές του πολλές γνώσεις. Αυτό ήταν ένα καλό παράδειγμα για την ποοσέλχυση νέων μαθητών, αχόμα χαι μη Εβοαίων. Η σχολή άρχισε να γίνεται κέντρο εβραϊκής ζωής. Ο Φοάνχο εξασφάλισε από το Παρίσι μεγαλύτερες

χοηματοδοτήσεις, ώστε να στηρίξει ένα πρόγραμμα δωρεάν παροχής φαγητού καθημερινά, και ρούχων το χειμώνα για τους άπορους μαθητές, οι οποίοι πολλές φορές διέκοπταν τις σπουδές τους για να βοηθήσουν, με την εργασίας τους, τους φτωχούς γονείς τους.

Ο Φράνχο με την ευελιξία και την πολιτική του διατηφούσε άφιστες σχέσεις με την Κοινότητα, και απέκτησε μεγάλες συμπάθειες. Έτσι βοισκόταν πάντα στο επίχεντοο του ενδιαφέροντος. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο ίδιος πέτυχε την εκποοσώπηση της Κοινότητας από τον τοπικό φαββίνο στο περιφερειακό συμβούλιο, όπου εκπροσωπούνταν όλες οι θρησκευτικές μειονότητες. Οι δοαστηριότητες του Φράνχο δυσαρεστούσαν τους Τούοχους, που έβοισχαν διάφορα προσχήματα για να τον ενοχλούν. Το 1905 αντικαταστάθηκε από τον Nessim Gueron, το νέο διευθυντή που έφτασε στο Διδυμότειγο από το Παρίσι. Ο νέος αυτός διευθυντής είχε ιδιόρουθμο χαρακτήρα, που τον έκανε ευθύς εξ' αρχής αντιπαθή. Πολλές φορές ήρθε σε σύγχρουση με το περιβάλλον της Κοινότητας, αλλά παρ' όλα αυτά διαπιστωνόταν η ικανοποιητική πορεία του σγολείου, ο αφιθμός των μαθητών του οποίου διαφχώς μεγά-

Εβραίοι σε εκδήλωση της Δημοτικής Λέσχης. Διακρίνονται οι: Νισήμ και Ρένα Ταραμπουλούς, Σολομών και Εύα Μπεχάρ, Δαυίδ Τζιβρέ, Ισαάκ Εσκεναζή, Ζοζέφ Ταραμπουλούς.

Διδυμότειχο: Εβραίοι στρατευμένοι.

λωνε. Από τα προηγούμενα χρόνια η Κοινότητα είγε ενδιαφερθεί για τη μόρφωση των ποριτσιών της, παι την περίοδο εχείνη οι συνθήχες είχαν ωριμάσει ώστε το σχολείο να γίνει μειχτό. Ο μιχρός όμως χώρος του χτιρίου δεν επαρχούσε για το μεγάλο αριθμό των μαθητών, και η Κοινότητα πρότεινε στην Alliance την ανέγερση νέου σχολείου, αναλαμβάνοντας τη δαπάνη κατά το 1/3. Ύστερα από πολλές δυσκολίες και καθυστερήσεις, έγιναν τον Μάιο του 1911 τα εγκαίνια του νέου χτιρίου, με την παρουσία των θρησκευτικών, πολιτικών και στρατιωτικών αρχών. Μέσα σε μια πάνηγυρική και συγκινητική ατμόσφαιρα ο διευθυντής εκφώνησε ένα σημαντικό λόγο και οι μαθητές απήγγειλαν ποιήματα στα γαλλικά, και ανέβασαν το έργο του Μολιέφου "Ο Αρχοντοχωριάτης", επίσης στα γαλλικά, γεγονός που έχανε μεγάλη εντύπωση τόσο στους γονείς, όσο και στο κοινό για τη μεγάλη πρόοδο των μαθητών. Η ισπανοεβοαϊκή εφημερίδα της Ανδριανούπολης "La boz de la verdad" (Η Φωνή της Αλήθειας) έκανε εκτενή περιγραφή των εγκαινίων και σχολίαζε ότι "οι Εβραίοι του Διδυμοτείχου αποτελούν μια υποδειγματική Κοινότητα".

Το ευφύχωρο κτίφιο του σχολείου στέγαζε στον πρώτο όροφο το εξατάξιο, πλέον, δημοτικό και τα γραφεία των δασκάλων και στον δεύτερο όροφο είχε αίθουσες εκδηλώσεων για θέατρο, διαλέξεις και δεξιώσεις. Στο υπόγειο υπήρχαν τα μαγειρεία και η απο-

θήχη καυσόξυλων, καθώς και εφόδια για φτωχους μαθητές (τρόφιμα, ιματισμός κ.λπ.). Η "Aliance" επιδοτούσε την τεχνική εκπαίδευση, στέλνοντας τους πιο ικανούς μαθητές της σε άλλα σχολεια, όπως π.χ. για γεωργικη εκπαίδευση στο Αγροτικό Σχολείο "Palestine Mikve Israel". Εξ άλλου 4 αριστούχοι μαθητές της συνέχισαν τις σπουδές τους στην Ecole Normalle του Παρισιού για να γίνουν δάσκαλοι. Από την Τεχνικη Σχολή της Κοινότητας αποφοίτησαν 5 ραφτές, 4 σιδεράδες, 1 ξυλουργός, 1 επιπλοποιός, 1 ζαχαφοπλαστης, 3 τσαγκάρηδες και 1 κουρέας.

Στις 30 Οχτωβρίου 1912 οι Βούλγαροι χατελαβαν το Διδυμότειχο και επιδόθηκαν σε λεηλασίες και εμποησμούς, καταστρέφοντας την εμπορική ζωή της πόλης. Λίγο αργότερα οι Βούλγαροι έστειλαν δυο Εβραίους δασχάλους στην Alliance, επιβάλλοντας να διδάσχεται και η βουλγαφική γλώσσα. Οι δάσκαλοι αυτοί εμποτισμένοι από τη Σιωνιστική Ιδέα, προσπαθησαν να μεταδώσουν στους κόλπους της Κοινότητας το Σιωνισμό, που από χρόνια άγγιζε την ευαισθητη χορδή κάθε Εβραίου που ανησυχούσε για το μέλλον του. Είναι γνωστό ότι η Alliance για πολλές δεχαετίες στάθηκε αντίθετη στο Σιωνισμό, και ήταν υπέρμαχος τη αφομοίωσης των Εβραίων, πιστεύοντας ότι με την παρεχόμενη μόρφωση θα έχανε τους Εβραίους ίσους πολίτες με τους άλλους και θα ένιωθαν απελευθερωμένοι, ανεξάρτητοι και περήφανοι.

Τα νέα φεύματα και οι ιδέες είχαν αφχίσει από καιφό να διαδίδονται και ο εβφαϊσμός άλλαζε μοφφή και τφόπο ζωής. Από το κίνημα της "Hashala" (1750 – 1880), που σκοπό είχε τη διάδοση του ευφωπαϊκού πολιτισμού στους Εβφαίους, μέχρι το Σιωνιστικό κίνημα δεν είχαν πεφάσει πολλά χφόνια. Και ο Σιωνισμός βφήκε έδαφος και στους Εβφαίους του Διδυμοτείχου.

Στις 5 Ιουλίου 1913 οι Τούσχοι ξαναπήσαν στην κατοχή τους το Διδυμότειχο μέχρι το 1915, οπότε το παφέδωσαν στους Βουλγάφους, οι οποίοι το 1919 το απέδωσαν στην Ελλάδα. Οι αλλεπάλληλες κατακτήσεις της πόλης, που προκάλεσαν πολλές ζημιές, ανέστειλαν την πρόοδο και την οικονομική ανάπτυξή της. Η μικρή κοινωνία δεν μπορούσε να αποφροφήσει ένα μεγάλο αριθμό αποφοίτων.

Πολλοί άφησαν την πόλη και άοχισαν μια νέα ζωή αλλού. Από το 1925 και μετά η ανάπτυξη της Νέας Οφεστιάδας πφοσήλκυσε πολλούς κατοίκους του Διδυμοτείχου και φυσικά Εβφαίους, που εγκαταστάθηκαν σε αυτή. Κατά την πεφίοδο 1930 – 1932 η αγοφά του Διδυμοτείχου γνώφισε μεγάλη οικονομική κφίση και μεφικοί Εβφαίοι αναγκάστηκαν να κλείσουν τα μαγαζιά τους.

Από στατιστική του 1923 βλέπουμε ότι από τους 50 αποφοίτους των τελευταίων χρόνων 13 συνέχιζαν τις σπουδές τους, εκ των οποίων 1 ακολούθησε ιατοική, 1 πολυτεχνείο, 3 πήγαν στην Ecole Normalle, 4 στα εμπορικά λύκεια της Θεσσαλονίκης και Κωνσταντινούπολης και άλλοι 4 στα γαλλικά λύπεια της Θεσσαλονίπης. Από τους 15 που μετανάστευσαν 3 εγκαταστάθηκαν στη γειτονική Ξάνθη και 12 στην Αμερική. 22 παρέμειναν στο Διδυμότειχο. Στη διαδοομή των χρόνων στην Alliance υπηρέτησαν σαν διευθυντές - δάσκαλοι οι Hence, Μ. Agi και Ραχήλ Μπεχάο. Οι αλλαγές των συνθηχών στο μεταξύ, μαζί με άλλους παράγοντες, συνετέλεσαν ώστε η σχολιχή χρονιά 1924/5 να είναι χαθοριστιχή, αλλά χαι η τελευταία για το σχολείο, που σταμάτησε μετά από γόνιμη εργασία πολλών ετών και που συνδέθηκε άρρη**κτα με την ιστορία της Κοινότητας.**

Τα επόμενα χοόνια λειτούογησε το εβοαϊχό σχολείο της Κοινότητας, στο οποίο δίδαξε ο Ιωσήφ Πεσάχ, φθάνοντας στο βαθμό του διευθυντή, ο Ηλίας Μπαφτζιλάι για ένα χρόνο και ο Ιωσήφ Ρεϊτάν μέχρι το 1940, με διευθυντή τον Νησίμ Αλκαλάι. Στις αίθουσες της λέσχης γίνονταν συχνά εκδηλώσεις από δραστήριους νέους, με τη συνεργασία της μαθητικής μανδολινάδας και χορωδίας, καθώς και ομιλίες για τις θρησκευτικές γιοςτές, το Σιωνισμό κ.λπ.

Από τη σχολική χρονιά 1936/7 καταργήθηκε η διδασκαλία των γαλλικών και της ισπανοεβραϊκής και διατηρήθηκε η διδασκαλία της των ελληνικών και των

Στη φημισμένη πρωτεύουσα της Ανατολικής Θράκης, την Αδριανούπολη, υπήρχε ανθούσα Ισραηλιτική Κοινότητα και Αρχιραββινεία με αρμοδιότητα όλη τη Θράκη. (Σχετικό άρθρο έχει δημοσιευθεί στο τεύχος 91, Νοέμβριος 1986, του περιοδικού μας).

Η φωτογραφία παρουσιάζει εξώπορτα εβραϊκής κατοικίας στην Αδριανούπολη, με την εβραϊκή χρονολογία 5672 (1911). Η φωτογραφία ανήκει στο Θρακικό Κέντρο και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "Θρακικά", Τ. 11, 1996 – 1997.

εβοαϊκών. Στο σχολείο δίδασκαν 4 Εβοαίοι και 3 Χοιστιανοί δάσκαλοι.

Η Κοινότητα χάθε δύο χρόνια έχανε εκλογές για την ανάδειξη "Δημογεροντίας", που ήταν κάτι παρόμοιο με την Κοινοτική Συνέλευση, από την οποία εκλεγόταν το Διοικητικό Συμβούλιο και η σχολική επιτροπή. Πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο το Δ.Σ. ήταν 7μελές. Μετά τον Πόλεμο το συμβούλιο ήταν 12μελές και αποτελούσε την αναγνωρισμένη εξουσία των Εβραίων στην Οθωμανική και μετέπειτα άλλες Διοικήσεις.

Από τις αρχές του 19⁰⁰ αιώνα διακρίθηκε στο Διδυμότειχο η μεγάλη οικογένεια των Τζίβρε, που εγκαταστάθηκαν εκεί από την Ανδριανούπολη. Ο Νησίμ Τζίβρε, με το γιο του Ελιέζερ, έκανε μεγάλες εξαγωγές κουκουλιών και διατηρούσε μεγάλο κύρος. Από το 1894 μέλη της οικογένειας μετείχαν στο Διοικητικό Συμβούλιο και είχαν μεγάλη επιοφοή για 50 και πλέον χρόνια που αναδείχτηκαν ηγέτες της Κοινότητας. Οι συγγενείς των Τζίβφε αποτελούνταν από πολλές οικογένειες. Το 1920 από τις 140 οικογένειες της Κοινότητας, οι 40 ανήκαν τόσο στην οικογένεια Τζίβφε, όσο και σε συγγενικές οικογένειες. Για πολλά χρόνια ο πρόεδφος της Κοινότητας ονομαζόταν Τζίβφε και στη σχολική επιτφοπή είχαν πάντα την πλειοψηφία.

Στην οιχονομική ανάπτυξη της πόλης συνέβαλλαν αποτελεσματικά οι Εβραίοι. Μερικοί από αυτούς απέκτησαν μεγάλη περιουσία και έχτισαν όμορφες κατοικίες, σε μερικές από τις οποίες φιλοξενήθηκαν μεγάλες προσωπικότητες της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Από τον εμπορικό οδηγό του Διδυμοτείχου (1938) αντιγράφουμε τα επαγγέλματα των εκεί Ισραηλιτών.

ΑΠΟΙΚΙΑΚΑ – ΕΔΩΔΙΜΑ Τζίβοε Ααφών, Ταφαμπουλούς Νησίμ

ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ – ΟΣΠΡΙΑ Αμπουλάφια Μωύς, Εσσεναζή Μεΐο, Μπεχάο Λέων, Μπεχάο Ραφαήλ.

ΑΥΓΑ – ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ Ταφαμπουλούς Γεουδά ΚΟΥΚΟΥΛΙΑ Γεουδά Ραφαέλ, Τζίβφε Μαΐφ, Τολέδο Νησίμ & Υιός

ΟΠΤΙΚΑ ΕΙΔΗ Αλχαμπένης Αβοαάμ, Αλχαμπές Γ.

Μεγής, Αλχαμπές Σαμπετάι, Αλχαμπές Μποχώς, Αοόγια Βιτάλ, Λίτσης Νισήμ, Σαρφατής Μωρίς, Τζίβρε Δ. Ααρών, Τζίβρε Σ. Ααρών, Τζίβρε Ρ. Ισαάχ, Τζίβρε Ρ. Πέπος, Τζίβρε Μποχώρ

ΠΙΛΟΠΟΙΟΙ Τζίβοε Μωύς

ΣΙΔΗΡΙΚΑ Αζούζ ΖαΖ, Τζίβοε Χ. Μποχώο

ΥΦΑΣΜΑΤΑ, ΨΙΛΙΚΑ, ΝΕΩΤΕΡΙΣΜΟΙ Αλασμπές Ααρών και Ναχμίας Μ., Εσκεναζή Αλμπέρτος, Εσκεναζή Γ. & Ι., Εσκεναζή Μποχώρ, Εσκεναζή Ελ. Μποχώρ, Εσκεναζή Μπ. Ελιέζερ, Τζίβρε Ν. Αβραάμ, Τζίβρε Μ. Δαβίδ, Τζίβρε Δ. Μεΐρ, Τζίβρε Σ. Ισαάκ, Τζίβοε Ι. Νησίμ, Τζίβοε Γ. Νησίμ

ΔΙΑΦΟΡΑ Αλμπέφτος Σ. Ντε Τολέδο (σιτηφά, τυφοχομιχά, χουχούλια), Ζαχ Σόλων Αζούζ (σιδηφιχά, ψιλιχά, μουσιχά όργανα).

Το 1940 πολλοί Εβραίοι νέοι επιστρατεύθηκαν και πήραν μέρος στον πόλεμο κατά των Ιταλών. Λόγω των πολεμικών γεγονότων μερικές εβραϊκές οικογένειες έφυγαν από το Διδυμότειχο και εγκαταστάθηκαν σε άλλες Κοινότητες.

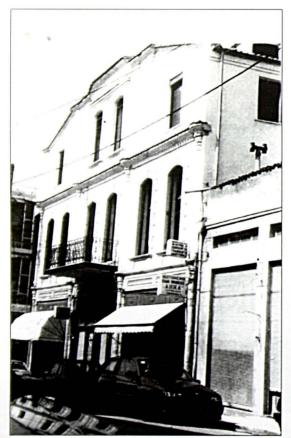
Το 1941 η πόλη καταλής θηκε από τους Γερμανούς και ο διοικητής τους διαβεβαίωσε τις ηγεσίες των θρη-

Η οιχία του Σολομών Μπεχάρ, ο οποίος επέξησε των στρατοπέδων και έξησε στο Διδυμότειχο για αφκετά χρόνια μετά τον Πολεμο.

σκευτικών μειονοτήτων ότι δεν διατρέχουν κανένα κίνδυνο, θα έχουν ίσα δικαιώματα χωρίς καμία διάκριση ή ενέργεια εναντίον τους. Αυτό καθησύχασε την Κοινότητα, αλλά από το Μάρτιο του 1943 έφθαναν οι πληροφορίες για τις απελάσεις των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, γεγονός που δημιούργησε σύγχυση και ανησυχία. Μετά μία περίοδο επιφανειακής ηρεμίας, στις 4 Μαΐου 1943 οι Γερμανοί κάλεσαν αιφνιδιαστικά όλους τους Εβραίους στη Συναγωγή για να τους κάνουν μια "σοβαρή ανακοίνωση". Όταν συγκεντρώθηκαν όλοι, οι πόρτες έκλεισαν και οι Γερμανοί τους ανακοίνωσαν ότι τους θεωρούν αιχμαλώτους πολέμου, και πρόκειται να απελαθούν.

Την επόμενη μέσα, με τις οιχογένειές τους, που ακολούθησαν και αυτές τις τύχες των συγγενών τους και ελάχιστα τσόφιμα, οι 740^{το} Εβραίοι φορτώθηκαν σε βαγόνια για κτήνη, 80 άτομα σε κάθε βαγόνι, και μέσω Αλεξανδρούπολης το τσαίνο ξεκίνησε για τη Θεσσαλονίκη. Ακολούθησαν οι αποστολές Εβραίων από τη Νέα Ορεστιάδα και το Σουφλί. Φθάνοντας στη Θεσσαλ ονίκη οδηγήθηκαν σε γκέτο που φυλασσόταν από Γερμανούς, και στις 10 Μαΐου 1943 στάλθηκαν με τραίνα στα στρατόπεδα θανάτου Άρυσβιτς – Μπίοκε-

Παλαιά κατοικία του Ελιέζεο Τζιβοέ. Σήμεοα αναπαλαιωμένη, έχει ανακηρυχθεί διατηρητέα.

ναου. Μεταξύ αυτών ήταν και οκτώ εβραϊκές οικογένειες (σύνολο 30 άτομα) του Διδυμότειχου, που είχαν ισπανική υπηκοότητα αφού καμία επέμβαση δεν μπόρεσε να τους σώσει.

Ποιν κλείσουμε το οδυνηφό χοονικό του διωγμού θα πφέπει να επισημάνουμε τα όσα γφάφει ο Μάφκος Ναχόν στο βιβλίο του για τη συμπαφάσταση των κατοίκων του Διδυμοτείχου πφος τους Εβφαίους. "Αμέσως μετά τη σύλληψή μας⁽²⁾ όλος ο χριστιανικός πληθυσμός της πόλεως επληφοφοφήθη ότι είμεθα κφατούμενοι εις την Συναγωγή, και οι Χριστιανοί συμπολίται μας εκδηλώνουν τη συμπάθειά των διά την τραγωδίαν μας και μας στέλνουν φρούτα και διάφοφα άλλα δώφα. Ο Νομάρχης κ. (Σταυφ.) Ευταξίας αποστέλλει δοχεία με τυφί και μια μεγάλη ποσότητα ψωμιού. Την επόμενη μέφα 5.5 με φροντίδα της Νομαρχίας μας ετοιμάζουν συσσίτιον (σούπα) για το μεσημέρι".

Και πιο χάτω σημειώνει: "Αυτήν την στιγμή, δήθεν κατά τύχην, ο Μητοοπολίτης με το μεγάλο θάορος του, που δεν του έλειψε ποτέ, διέρχεται την ισραηλιτικήν συνοικίαν. Κανείς δεν απατάται διά τον πραγματικόν σκοπόν του περιπάτου του. Οι Ισραηλίται καταλαβαίνουν ότι κατέβηκε εις την πόλιν διά να τους αποχαιρετήσει και να τους δείξει την συμπάθειά του. Πολλοί εις ένδειξιν ευχαριστήσεως τού φιλούν, διά τελευταίαν φοράν, το χέρι".

Κατά την απογραφή του Κ.Ι.Σ. (Κεντοιχού Ισραηλιτιχού Συμβουλίου) το 1945 αναφέρεται ότι από τους 900 Εβραίους του Διδυμοτείχου μόνο 33 διασώθηκαν από τα στρατόπεδα, ή κατέφυγαν σε άλλες πόλεις και χωριά. Οι απώλειες της Κοινότητας ανήλθαν στο 96%. Σήμερα κανένας εβραίος δεν υπάρχει στο Διδυμότειχο και η ιστορική αυτή Κοινότητα έσβησε, όπως τόσες άλλες εξαιτίας του αποτρόπαιου «Ολοκαυτώματος».

Σημειώσεις:

(1) Για τον αριθμό των συλληφθέντων ο Μάσχος Ναχόν αναφέρει με επιφύλαξη 740. Ο Ν. Σταυρουλάχης σημειώνει έναν αριθμό περίπου 900 ατόμων. Ο Μ. Μόλχο στο βιβλίο του "Ιη Μεποτίαπ" αναφέρει "970 αιχμάλωτοι φθάνουν από το Διδυμότειχο (στη Θεσσαλονίχη). Αχολουθούν 160 από τη Ν. Ορεστιάδα χαι 32 από το Σουφλί". Στο "Βιβλίο Μνήμης" (έχδοση ΚΙΣ, Αθήνα 1979) χαταγράφονται 731 ονόματα εξοντωθέντων Εβραίων του Διδυμοτείχου.

(2) Ως ποος τις ημερομηνίες σύλληψης ο Μάσχος Ναχόν αναφέρει την 4-5-1943, ο Ν. Σταυρουλάχης 8-4-1943. Ο Νησίμ Αλχαλάι στη μαρτυρία του προς Μύριαμ Νόβιτς αναφέρει Μάρτιο του 1943, ενώ πιο θετιχή χρίνεται η πληροφορία του Μάρχου Ναχόν που συμπίπτει χρονιχά με την άποψη του Μ. Μόλχο.

Στοιχεία για την Κοινότητα Διδυμοτείχου χρησιμοποιήσαμε και από την ανέκδοτη εργασία μας με θέμα "Το εκπαιδευτικό έργο της Alliance στην Ελλάδα".

Οι φωτογραφίες παραχωρήθηκαν ευγενικά από τους Νησίμ Αλκαλάι, Αστρούλα Ταραμπουλούς και Τίτο Μανάκα.

МПОҮКО МАГІО:

Ένας φιλάνθοωπος Ισοαηλίτης από την Καστοοιά

Του κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΚΑΣΤΟΡΙΑ, η μιχρή και γραφική πόλη της Δυτικής Μακεδονίας, έχει μακραίωνη ιστορία και πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. Κατά την αρχαία και την ελληνιστική εποχή ονομάζονταν Κέλετρο (=θέλγητρο) και αποτελούσε την πρωτεύουσα των Ελλήνων Ορεστών. Στα χρόνια εκείνα κατοικούσαν εντός της πόλης και πολλοί δραστήριοι Εβραίοι, οι οποίοι ομιλούσαν την ελληνική γλώσσα (κοινότητα Ρωμανιωτών Εβραίων). Η εβραϊκή κοινότητα της Καστοριάς γνώρισε μεγάλη ακμή κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Την περίοδο αυτή διατηρούσε φημισμένη σχολή, όπου διδάσκονταν η Ιουδαϊκή θρησκεία, γλώσσα και γραφή. Σπουδαίοι λόγιοι της βυζαντινής περιόδου του Που – 14ου αιώνα, ήταν οι Τοβία Μπεν Ελιέζερ, Λεόν Ιούδα Μοσκόνι, Λαυίδ Μπεν Ελιέζερ, κ. ά.

ι Εβραίοι της Καστοριάς μετοίχησαν αναγχαστικά στην Κωνσταντινούπολη, μετά την άλωσή της (έτος 1453) από τους Τούρχους. Εχεί, στη συνοιχία Μπαλατά ίδρυσαν μια αξιόλογη Συναγωγή, που την ονόμασαν "Καστοριά", για να θυμούνται τον τόπο χαταγωγής τους. Λίγο αργότερα, περί τα τέλη του 15ου αιώνα, έφθασαν χι εγχαταστάθηχαν στην Καστοριά Εβραίοι που είχαν εκδιωχθεί απ' την Ισπανία (Σεφαραδίτες). Οι απόγονοι αυτών των Σεφαραδιτών χατοιχούσαν χι ευημερούσαν στην Καστοριά μέχρι το Μάρτιο του 1944, που οι Χιτλεριχοί τους μετέφεραν σε στρατόπεδα συγχέντρωσης της Κεντριχής Ευρώπης, όπου σχεδόν όλοι βρήχαν τραγιχό θάνατο.

Οι Καστοριανοί Εβραίοι, ήδη απ' την αρχαία εποχή, διαχρίνονταν για την αγάπη τους προς την Καστοριά και την εκτίμηση που έτρεφαν για τους Χριστιανούς συμπολίτες τους. Όσοι πρόκοβαν στη ζωή και αποκτούσαν οικονομική άνεση, βοηθούσαν με κάθε τρόπο την ιδιαίτερη πατρίδα τους και τους ανήμπορους κατοίκους της, Ιουδαίους και Χριστιανούς. Ένας απ' τους εν λόγω εύπορους Εβραίους, που ευεργέτησε παντοιοτρόπως την Καστοριά, ήταν ο Μπούκο Μάγιο, επιχειρηματίας στη Νέα Υόρκη. Ο ευεργέτης αυτός αναφέρεται πολλάκις στον Τύπο της Καστοριάς, κυρίως της περιόδου του Μεσοπολέμου, κι εξαίρεται το

φιλανθρωπικό έργο του.

Τρεις τέτοιες αναφορές στο πρόσωπό του παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω:

Α) Η άφιξις του Μπούπο Μάγιο στην Καστοφιά (έτος 1937)

Την παρελθούσαν Κυριαχήν αφίχοντο εις την πόλιν μας, μετά μεγάλην περιοδείαν ανά την Ευρώπην και Κωνσταντινούπολιν, εκ Νέας Υόρκης, οι ευεργέται της Ισραηλιτικής Κοινότητος Καστοριάς κ. Μπούπο Μάγιο μετά της ερίτιμου συζύγου του κ. Χανού. Η Ισραηλιτική Κοινότης τους επεφύλαξε μεγαλοπρεπή υποδοχήν. Ειδική ομάς συγγενών και φίλων μετέβη μέχρι Αμυνταίου προς προϋπάντησίν των.

Η φιλανθοωπία του ζεύγους Μπούπο Μάγιο προς τους αναξιοπαθούντας ομογενείς των είναι απερίγραπτος. Συντηρεί μόνον δι' ιδίων του χοημάτων μαθητιπόν συσσίτιον εν Καστορία, δίδει ενδυμασίας εις τους απόρους, προικίζει πτωχά πορίτσια. Κατά το Πάσχα παι το νέον έτος αποστέλλει άνω των 1.000 δολλαρίων εις τους εδώ πτωχούς Ισραηλίτας παι τέλος δεν άφησε ευπαιρία που να μην επδηλώσει τα ευγενή του αισθηματα. Διπαίως τον ανεπήρυξαν ευεργέτην της Ισραηλιτιπής Κοινότητος Καστορίας". (εφημ. ΚΑΣΤΟΡΙΑ, αριθ. φύλλου 707/13-6-1937).

Β) Χορός προς τιμήν του Μπούκο Μάγιο (έτος 1937)

Ο συμπολίτης μας μεγαλοεπιχειοηματίας εις Ν. Υόσκην κ. Μπούκο Μάγιο μετά της κυφίας του και το ζεύγος κ. Αλ Μεβοφάχ κατά πρόσφατον ταξίδι των εις Θεσσαλονίκην. (εφημ. ΝΕΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑ, αριθ. φύλλου 192/3-4-1960).

"Υπό της Σιωνιστικής Ενώσεως Αναθεωφητών Καστοφίας εδόθη, πφος τιμήν του ζεύγους Μπούκο Μάγιο, χοφός εις τας ευφείας αιθούσας του "Παλλαδίου", το εσπέφας του παφελθόντος Σαββάτου. Τον χοφόν ετίμησε η εκλεκτικοτέφα μεφίς της κοινωνίας της πόλεως μας, διά τας πολλαπλάς υπέφ αυτής ευεφγεσίας του ζεύγους Μπούκο Μάγιο. Ο χοφός εκφάτησε μέχρι των πρωινών ωρών εν αδιαπτώτω ευθυμία.

Την παφελθούσαν Τετάφτην ανεχώφησεν διά Νέαν Υόφκην το ζεύγος Μπούκο Μάγιο, πφοπεμφθέν μέχρι του σταθμού υπ' ολοκλήφου της Ισφαηλιτικής Κοινότητος Καστοφίας.

Ο κ. Μπούκο Μάγιο την παραμονήν της αναχωρήσεώς του μεταβάς εις τας φυλακάς διένειμεν από 150 δραχμάς εις άπαντας τους κρατουμένους εν αυτήν". (εφημ. ΚΑΣΤΟΡΙΑ, αριθμ. φύλλου: 712/18-7-1937).

Γ) Μπούχο Μάγιο. Ο αρχοντάνθρωπος Ισραηλίτης που τιμά το όνομα της Καστοριάς στην Αμεριχής (έτος 1960)

"Στην καφδιά της Νέας Υόσκης υπάρχει ένα επιβλητικό εργοστάσιο, που έχει ως φίρμα του τον ανατέλλοντα ήλιον και φέρει τα αρχικά "Β.Μ.". Το τεράστιον αυτό εργοστάσιον παράγει διάφορα γυναικεία είδη

και ανήκει στον συμπατριώτη μας κ. Μπούκο Μάγιο.

Ο κ. Μπούκο Μάγιο γέννημα και θρέμμα της Καστοριάς, που πέρασε τα παιδικά του χρόνια σε αφάνταστες στερήσεις, είναι σήμερα ο επικεφαλής της κολοσσιαίας αυτής επιχειρήσεως. Ο ηλικιωμένος τώρα αλλά θαλερότατος κ. Μπούκο Μάγιο, όταν συζητάει για την Καστοριά καταλαμβάνεται από έκδηλη συγκίνηση, γιατί θυμάται με πραγματική νοσταλγία τα περασμένα πια παιδικά του χρόνια, που έπαιζε με συνομηλίκους στα γραφικά σοκάκια της Καστοριάς μας, τους παλιούς του φίλους, την παλιά ζωή, αγαπητά του πρόσωπα, που τόσο απάνθρωπα εξαφάνισε η λύσσα της χιτλερικής κακουργίας.

Οι παλιότεροι δεν θα ελησμόνησαν ασφαλώς τις πάμπολλες ευεργεσίες του κ. Μπούκο Μάγιο προς τους πτωχούς της Ισραηλιτικής Κοινότητος. Τα φιλάνθρωπα όμως αισθήματα, τόσο του κ. Μπούκο Μάγιο, όσο και της συμπαθεστάτης και άξιας συντρόφου του κυρίας Μπούκο Μάγιο, δεν περιορίζονται μόνον σ' αυτές τις φανερές εκδηλώσεις. Δεκάδες φτωχά Εβραιόπουλα της Καστοριάς αποκαταστάθηκαν από το ευγενικό και αγαπημένο ανδρόγυνο Μπούκο Μάγιο, όπως και δεκάδες συμπατριώτες μας βρήκαν δουλειά, πορόδεψαν και προοδεύουν εις τας επιγειρήσεις του.

Αλλά και ποο διετίας το άξιο αυτό τέκνο της Καστοριάς ενδιαφέρθηκε ζωηφότατα για τα φιλανθρωπικά ιδούματα της πόλεως μας, αποστείλας διάφορα χρηματικά ποσά προς αυτά. Είμεθα δε βέβαιοι, ότι και εις το μέλλον ο κ. Μπούκο Μάγιο, ο οποίος έχει μέσα του την φιλανθρωπία, δεν θα παύσει να παρέχει προς κάθε κατεύθυνση και ειδικότερα προς την αγαπημένη του Καστοριά, δείγματα της φιλοπατρίας και φιλανθρωπίας του". (εφημ. ΝΕΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑ, αριθ. φύλλου 190/20-3-1960).

זכרונות XPONIKA

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ο Ποδεδοος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΫΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Bουλής 36 • 105 57 AΘΗΝΑ Τηλ. 32.44.315-8 E-mail: hhkis@netor.gr Internet site: http://www0.netor.gr./diafora/jews/kis.htm

TEXNIKH ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ:

Λάμψεις και σύννεφα

νειφο του Ντυνάν" της Κάφολιν Μούσχεντ (Χαφιπεφαόλινς, 716 σελ., 25 λίφες) είναι η ιστοφία του Εφυθφού Σταυφού, ή απφιβέστεφα, δύο ιστοφίες για τον Εφυθφό Σταυφό. Η μία είναι ιστοφία οφάματος, ανθφωπιάς, γενναιοψυχίας παι θάφφους. Η άλλη είναι αυταφέσπειας, ατολμίας παι υπεφοψίας. Η συγγφαφεύς ξεπαθαφίζει στον πφόλογό

της ότι η 125 ετών ιστορία του Ερυθρού Σταυρού στο σύνολό της είναι μία λαμπρή ιστορία που την σχοτεινιάζει όμως ένα μεγάλο σφάλμα, η σιωπή για τα ναζιστι-

κά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός είχε σαράντα χρόνια πείρας και, παρά τις απρόβλεπτες πράξεις του Ερρίκου Ντυνάν, είχε την ικανότητα πλέον να προσφέρει ουσιαστικά στους λαβωμένους και τους αιχμαλώτους (στην φωτ. έργο του Ουίνταμ Λιούς "Εκρηξη οβίδας", 1919).

Κορμός και κλώνοι

Το "Όνειφο του Ντυνάν" είναι η πρώτη ιστοφία του Εφυθφού Σταυφού που είχε το μεγάλο πλεονέκτημα της ελεύθεσης πρόσβασης στα αρχεία του Εφυθφού Σταυφού των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Το αποτέλεσμα είναι μια αντικειμενική, συγκινητική και συναρπαστική αφήγηση του πώς το ανθρώπινο πνεύμα μπορεί να ανυψώνεται και να καταβαραθοώνεται.

Ο Εφυθφός Σταυφός δεν είναι μια ενιαία οντότητα. Υπάρχει η Διεθνής Επιτφοπή του Εφυθφού Σταυφού, με έδρα της τη Γενεύη, που επιβλέπει τις πολεμικές επιχειφήσεις και είναι ο φύλακας της Συνθήκης της Γενεύης. Η διοικούσα επιτφοπή του αποτελείται από 25 Ελβετούς πολίτες (όπως γίνεται από το 1875), οι οποίοι διευθύνουν όλες τις εθνικές επιτφοπές του Εφυθφού Σταυφού ανά τον κόσμο, όπως τον Αμεφικανικό Εθνικό Σταυφό ή την Εφυθφά Ημισέληνο, του Μαφόκου. Υπάρχει και η Λίγκα του Εφυθφού Σταυφού και η Επιτφοπή της Εφυθφάς Ημισελήνου με έδρα επίσης την Γενεύη από το 1994, που έφγο τους είναι η αποστολή βοήθειας σε καταστφοφές πολιτών. Οι δύο αυστολή βοήθειας σε καταστφοφές πολιτών.

τές ομάδες υποβλέπουν η μία την άλλη και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους για δημοσιότητα και κονδύλια είναι έντονος.

Την ιδέα του Εφυθφού Σταυφού συνέλαβε το 1859 ο Ελβετός Εφοίχος Ντυνάν. Ήταν στην Ιταλία επιζητώντας τη βοήθεια του Ναπολέοντα Γ΄ για να αποτφαπεί η αποτυχία του αγλεφινού εγχειφήματος, όταν βφέθηκε στη μάχη του Σολφεφίνο. Νιώθοντας φφίκη από τη σφαγή πλάι του, αποφάσισε να αφιεφωθεί στη φφοντιδα των τφαυματιών. Όταν γύφισε στην Ελβετία έγφαψε τις εμπειφίες του σε ένα βιβλίο, "Αναμνήσεις από το Σολφεφίνο", που γνώφισε αμέσως τεφάστια επιτυχία. Ο ζήλος του ενέπνευσε μια ομάδα από πλούσιους και ευσεβείς Ελβετούς επιχειφηματίες, οι οποίοι μαζί του εφγάστηκαν για μια διεθνή οφγάνωση για την προστασία των τφαυματιών πολέμου.

Το 1864 δημιουργήθηκε η Διεθνής Επιτροπή για την προστασία των Τραυματιών Πολέμου και έγινε η Διεθνής Σύνοδος Γενεύης, που αποτέλεσμά της ήταν η Συνθήκη της Γενεύης. Όπως συχνά συμβαίνει με ορα-

ματιστές, ο Ντυνάν ξεκίνησε τον Ερυθρό Σταυρό αλλά δεν χάρηκε τους καρπούς των προσπαθειών του. Είχε ασταθή χαρακτήρα, ανέλαβε καταστροφικά επιχειρηματικά εγχειρήματα και τελικά αποβλήθηκε από την οργάνωση. Αυτοί που συνέχισαν όμως ήταν αποτελεσματικοί και αφοσιωμένοι και ο Ερυθρός Σταυρός τον καιρό του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είχε πίσω του σαράντα χρόνια σωστής εμπειρίας. Δύο γνωρίσματά του αξίζει να σημειωθούν στο σημείο αυτό.

Η γενναιότητα και ο ενθουσιασμός των γυναικών εθελοντών, είτε δακτυλογράφοι ήταν είτε κοσμικές κυρίως που διακινδύνευσαν τη ζωή τους για να φέρουν εφόδια και φάρμακα όπου τα χρειάζονταν.

Και η ευφηματικότητα και η ευαισθησία του Εφυθρού Σταυρού στην προστασία των αιχμαλώτων πολέμου.

Όσο αναπτυσσόταν ο Ερυθρός Σταυρός τόσο μεγάλωνε και η φήμη για τον αδιάφθορο και αντικειμενικό του χαρακτήρα. Μέσα στην οργάνωση όμως υπήρχαν έριδες για το αν ο Ερυθρός Σταυρός όφειλε, αντιμετωπίζοντας κυβερνήσεις που παραβίαζαν την Συνθήκη της Γενεύης, να επαφίεται στις διακριτικές πιέσεις ή να προβείνει σε δημόσιες διαμαρτυρίες. Ο Ερυθρός Σταυρός δεν είπε τίποτα όταν οι Ιάπωνες εισέβαλαν στην Μαντζουρία, παρά τη γνώση του των θηριωδιών, και αργότερα όταν οι Ιταλοί χρησιμοποίησαν αέρια κατά του πληθυσμού της Αιθιοποίας διαμαρτυρήθηκε κατ' ιδίαν αλλά δεν είπε τίποτα δημόσια.

Το μοιφαίο σφάλμα στις 15 Οχτωβρίου 1942

Τα πεποαγμένα του Εουθοού Σταυοού στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο είναι αξιότιμα – χιλιάδες εθελοντών που έχασαν ή κινδύνευσαν να χάσουν τη ζωή

τους για να σώσουν άλλους – τα σκιάζει όμως, όπως γράφει η Αμάντα Φόρμαν στην "Ομπζέρβερ", η συνάντηση της Επιτροπής στις 15 Οκτωβρίου του 1942. Υπήρχε πλειοψηφία για διαμαρτυρία εναντίον των στρατοπέδων συγκέντρωσης, όμως τελικά δύο ισχυρά μέλη έπεισαν τα άλλα ότι διακριτικές παραστάσεις στον Χίτλερ, θα ήταν πιο αποτελεσματικές και λιγότερο επικίνδυνες. Η θέση της Κάρολιν Μούρχεντ είναι ότι η απόφαση της Επιτροπής δεν οφειλόταν σε αντισημιτισμό αλλά σε δειλία. Η Διεθνής Επιτροπή φοβήθηκε ότι θα προκαλούσε την ελβετική κυβέρνηση, όταν οι πολιτικοί προειδοποιούσαν ότι η Ελλάδα θα κατακλυσθεί από πρόσφυγες.

Κατά δεύτερο λόγο, φοβήθηπε ότι θα έβλαπτε τις προσπάθειές της υπέρ των αιχμαλώτων πολέμου. Όμως, το παράδειγμα του Ουγγριπού Ερυθρού Σταυρού, με ηγέτη του τον Φρίντριχ Μπορν, υπογραμμίζει ανάγλυφα τη σιωπή παι την αδράνεια της Διεθνούς Επιτροπής. Ήταν δυνατό να αντιμετωπίσει πανείς τους Γερμανούς υπέρ των Εβραίων θυμάτων. Απλώς η επιτροπή επέλεξε να μην το πάνει. Κοίταζε μάλλον με ανησυχία, παθώς ο Γερμανιπός Ερυθρός Σταυρός ενσωματωνόταν στο ναζιστιπό σύστημα πι έγινε πτέρυγα του παθαρτηρίου προγράμματός του.

Από το 1945 ο Εφυθρός Σταυφός είχε αφχετούς πολέμους για να εξιλεωθεί. Η Διεθνής Επιτροπή είναι τώρα αυστηρότερη ως προς το ποιες εθνικές επιτροπές επιχυρώνει και βαθμιαία αρχίζει να κάνει χρήση του ηθικού της κύρους στο δημόσιο χώρο. Είναι ατυχές ότι δεν έχει αναγνωρίσει ακόμη την εβραϊκή Ερυθρά Ασπίδα του Δαυίδ. Αλλά η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, με τις 169 εθνικές επιτροπές και τα 250 εκατομμύρια μέλη της, παραμένει μια δύναμη του καλού σε συνθήκες όπου κυριαρχεί το κακό.

[Καθημερινή, 16-8-1998]

Αποκαλυπτήρια Μνημείου Ελλήνων Εβραίων πεσόντων στον Πόλεμο 1940 - '41

Την Κυριαχή 25 Οχτωβρίου 1998 έγιναν, στο Ισφαηλιτιχό Νεχροταφείο της Αθήνας, στη Νίχαια, τα αποχαλυπτήρια του Μνημείου Ελλήνων Εβραίων Στρατιωτιχών που έπεσαν στον Πόλεμο του 1940-41.

Στον Πόλεμο αυτόν έλαβαν μέφος 13.000 Έλληνες Εβφαίοι, αξιωματιχοί και οπλίτες, πολλοί από τους οποίους έπεσαν στα πεδία των μαχών.

Κατά την τελετή των αποχαλυπτηρίων μίλησε ο πρόεδρος του Κεντριχού Ισραηλιτιχού Συμβουλίου Ελλάδος χ. Μωυσής Κωνσταντίνης. Παρέστησαν: αντιπροσωπεία των Ενόπλων Δυνάμεων, ο δήμαρχος Πειραιώς χαι η αντιδήμαρχος Νίχαιας, χαθώς επίσης αντιπροσωπείες των Πρεσβειών των Συμμάχων χωρών που έλαβαν μέρος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χαι πλήθος κόσμου.

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Άγια πόλη της χαφαυγής, χουσοστόλιστο θηχάφι της ψυχής μας, φυλάχτφα του Ναού, της άφτεφης δόξας, δαχτυλίδι της διαμαντόπετφας του βασιληά Δαυϊδ, θοηνούν οι μνήμες της συμφοφάς των αγγέλων, ξεσχίστηχαν οι θούλοι με τους πλόχαμους του μισεμού, η νύχτα έγειφε, οι πνιγμένες ανάσες, σχοφπίστηχαν στ' άστφα τα παιδιά των εξόφιστων, χούφνιασε η στάχτη στα χαμένα μαλλιά τους, η μαύφη χαλύπτφα σχέπασε τον πιχφαμένο λαό των ίσχιων, έφεβος στους δφόμους του γχέτο, του Θεού τις πλάχες, στα μαφαμένα χέφια του όλεθφου, Μέα Σεαφίμ, οι θφήνοι της γης, η οφγή ξεχάστηχε στις χαταχόμβες της Σανεντφίγιας, φύλαχες των χουφελιασμένων ονείφων, Νετουφέι Κάφτα της νοσταλγίας του Ιεχωβά,

φύλαχες των χουφελιασμένων ονείφων, Νετουφέι Κάφτα της νοσταλγίας του Ιεχωβά, οι φίζες δεν σάπισαν στα λαγούμια του χφόνου, το βλαστάφι με την ασημένια πόφπη αναδεύεται μέσα στους τάσους,

άναψαν ξανά οι φωτιές της μενορά, στις φλόγες της καίγεται πάλι η ψυχή μας, βαδίζει ο θλιμμένος λαός μας, οι φυλές κρατούν στα χέρια τους τα χάλκινα βούκινα, δεν πέθαναν οι προφήτες, δε θα πεθάνουν ποτέ, ο βασιλιάς Σολομώντας αναστήθηκε πάλι μέσ' από την τέφρα του.

Ω Ιερουσαλήμ, άγια πολιτεία της χαραυγής, χρυσοστόλιστο θηχάρι της ψυχής μας...

Ζαφείρης Σταλιος

Κατάθεση στεφάνων στο Μνημείο Ολοχαυτώματος

Μνημείο Ολοκαυτώματος στο Βόλο

Στις 27 Σεπτεμβοίου 1998 έγιναν στο Βόλο τα αποχαλυπτήρια του Μνημείου Ολοχαυτώματος, που αντχέφθηκε από την εκει Ισφαηλιτική Κοινότητα σε συνεργασία με τον Δήμο Βόλου. Το Μνημείο είναι αφιερωμένο στους Εβραίους του Βόλου που έχασαν τη ζωή τους στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Κατά την τελετή εκφωνήθηκαν ομιλίες από τον γ.γ. της Ισφαηλιτικής Κοινότητας κ. Μ. Σολομών, το δήμαρχο Βόλου κ. Δ. Πιτσιωφη, τον νομάρχη Μαγνησίας κ. Π. Σκοτινιώτη, τον πρόεδρο του Κεντρικού Ισφαηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Μ. Κωνσταντίνη, τον πρόεδη του Ισφαήλ στην Ελλάδα κ. Pav Κοτιρικό και τον κ. Β. Πολίτη, που με χορηγία του ανεγέρθηκε το Μνημείο.

Επίσκεψη του Οικουμενικού Πατοιάοχη κ. κ. Βαρθολομαίου στο 'Αουσβιτς

 \sum

τις 13 Οχτωβοίου 1998 η ΑΘΠ ο Οιχουμενιχός Πατοιάοχης χ. χ. Βαοθολομαίος επισχέφθηκε το στοατόπεδο του Άουσβιτς, συνοδευόμενος από τον Αοχιεπίσχοπο της Οοθόδοξης Χοιστιανιχής Εχχλησίας της Πολωνίας χ.χ. Σάββα χαι άλλους χληοιχούς.

Στο βιβλίο επισχεπτών ο Πατοιάοχης έγοαψε: "Ποτέ πια – never again! Αιωνία η μνήμη των αδίχως και απανθοώπως τελειωθέντων εν τω τόπω τούτω του μαοτυοίου και της οδύνης!". Επίσης ο Πατοιάοχης, ενώπιον του Μνημείου των Ελλήνων Εβοαίων θυμάτων του Ολοκαυτώματος κατέθεσε στεφάνι και εκφώνησε την παοακάτω οιιλία:

"Αισθανόμεθα πάντες φρίκην και αποτροπιασμόν σύροντες τους πόδας ημών εις την φρικώδη ταύτην κάμινον του πυρός, εις ην παρεδόθησαν ομαδικώς χιλιάδες αθώαι υπάρξεις, και εις ην συνετελέσθη το απαισιώτερον έγκλημα κατά του ανθρωπίνου γένους υπό της αλλόφρονος θηριωδίας του Ναζισμού. Το θείον δώρον της ζωής διά μυριάδας αδελφών ημών Εβραίων αλλά και Χριστιανών εγένετο ολοκαύτωμα εις τον Μολώχ της ανθρωπίνης μανίας και εις ολόκληρος λαός έζησε τον τραγικόν εφιάλτην μιας εγκληματικής γενοκτονίας υπό το υποκριτικόν ή αμήχανον βλέμμα ολοκλήρου της ανθρωπότητος.

Συνέχεται η καρδία και ακινητεί το πνεύμα ημών ενώπιον του απεχθούς εγκλήματος και της πανανθρωπίνης ενοχής, τα οποία κατερράκωσαν την ιερότητα της ζωής και πάσαν έννοιαν ανθρωπισμού. Ο φοβερός αυτός τόπος του ολοκαυτώματος ενός λαού είναι η τραγικωτέρα πτώσις της δαιμονικής εκτροπής του ευρωπαϊκού πνεύματος των νεωτέρων χρόνων εκ των ιερών και των οσίων της πνευματικής κληρονομίας των ευρωπαϊκών λαών, η οποία δεν είναι άλλη από την υπό του Αποστόλου Παύλου κηρυχθείσαν ισότητα των ανθρώπων εν Χριστώ, ανεξαρτήτως φυλής ή γλώσσης ή άλλου τινός χαρακτηριστικού. Επί των ιδεωδών αυτών του θεμελιακού σεβασμού του

The second again the second again and the second again and the second again ag

Φωτογραφίες: Ν. Μαγγίνας

ανθρωπίνου προσώπου επέστρεψεν ήδη η πολλά παθούσα εκ της απομακρύνσεως απ' αυτών Ευρώπη, η οποία πειράται σήμερον ευοιώνως να οικοδομήση τον εαυτής οίκον επ' αυτών. Κοινή πάντων προσπάθεια πρέπει να γίνη εδραίωσις

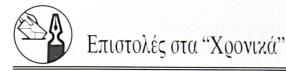

του εν λόγω σεβασμού, διότι ατυχώς εισδύουν εις απάσας τας κοινωνίας του πλανήτου ημών ποικίλαι δοξασίαι, εμφανιζόμεναι ενίοτε και υπό ένδυμα θρησκευτικόν, αι οποίαι καταστρέφουν το ανθρώπινον πρόσωπον και οδηγούν τους υπ' αυτών παραμορφωθέντας οπαδούς αυτών εις εγκλήματα κατά της ανθρωπότητος παρουσιαζόμενα ως μέσα εκπληρώσεως δήθεν θρησκευτικών αποστολών, ως η γνωστή εν Ιαπωνία δηλητηρίασις των αθώων εν τω σταθμώ του σιδηροδρόμου και άλλα.

Ιστάμεθα προσκυνηταί της θυσίας εκείνων, οι οποίοι διά του φρικτού μαρτυρίου αυτών συνεκλόνισαν την ληθαργούσαν συνείδησιν της ανθρωπότητος και απέκλεισαν την αποτόλμησιν τοιούτου εγκλήματος εις το μέλλον. Είθε αι ψυχαί αυτών να αναπαυθώσι μεταξύ των δικαίων εις τους κόλπους του δικαίου Θεού. Η τραγική θυσία αυτών ας υπενθυμίζη συνεχώς την ενοχήν της ανθρωπότητος δι' όσα δεινά υπέστησαν εν τω παρόντι βίω. Μη γένοιτο, Κύριε, να επαναληφθή τοιαύτη πράξις κατ' ουδενός λαού ή ατόμου.

Αιωνία η μνήμη αυτών!

Ακλόνητος η υπόσχεσις ημών: Ποτέ πάλιν!"

Η ηρωική στάση του προέδρου του Ε.Β.Ε. Θεσσαλονίκης Μ. Δημητρακόπουλου κατά το Ολοκαύτωμα:

Η χα Ελισάβετ Μπέσιλα – Μαχοίδη, Καθηγήτοια του Παντείου Πανεπιστημίου, γράφει:

"Με το εμπεριστατωμένο περιοδικό σας "Χρονικά" πρατάτε άσβεστη τη μνήμη του ολοχαυτώματος και ελπίζω ότι έτσι συμβάλλετε στο να μην επαναληφθούν παρόμοιες τραγωδίες. Η συμπαράσταση του ελληνικού λαού στους Έλληνες Εβραίους είναι γνωστή. Θα το θεωρούσα όμως μεγάλη παράλειψη αν δεν σας έχανα γνωστά τα όσα μου διηγήθηκε μια σημαντική προσωπικότητα της Θεσσαλονίχης, ο αείμνηστος Μυρώδης Δ. Δημητραχόπουλος, που είχα την τύχη να είμαι εγγονή του, πρόεδρος του Εμποριχού και Βιομηχανικού Επιμελητηφίου Θεσσαλονίκης για πολλά χρόνια (1945 -1958), καθώς και πρόεδρος της Διεθνούς Εχθέσεως Θεσσαλονίκης (1952 - 1953). Ο Μ. Δημητραχόπουλος ως βιομήχανος και έμπορος είχε άριστη συνεργασία με επιχειοηματίες της ισφαηλιτικής χοινότητας Θεσσαλονίχης. Κατά τη διάρχεια της γερμανιχής κατοχής και ενώ είχε ξεχινήσει η συγχέντρωση των Εβοαίων της Θεσσαλονίκης στην πλατεία "Ελευθερίας" της πόλης για την τελιχή μεταφορά και εξόντωσή τους

Ο Μ. Δημητρακόπουλος

στα ναζιστικά στρατόπεδα, ο Μ. Δημητρακόπουλος αν και πατέρας πέντε μικρών παιδιών δεν δίστασε ούτε στιγμή, με κίνδυνο της ζωής του, να κρύψει αρχικά και να φυγαδεύσει τελικά τον αγαπητό του φίλο Σαμ Σαλτιέλ.

Αξίζει να σας γράψω για την ιστορία αυτή με συντομία και όπως μου την διηγήθηκε ο παππούς μου. Βέβαια τότε δεν μπορούσα να συνειδητοποιήσω ότι η ιστορία ήταν πραγματική.

Ήταν Άνοιξη του 1943 όταν ο φίλος και συνεργάτης του Μ. Δημητραχόπουλου Σαμ Σαλτιέλ κλήθηκε να ακολουθήσει την μοίρα των συμπατριωτών του από τις γερμανικές αρχές κατοχής. Από την πρώτη στιγμή χωρίς κανένα δισταγμό ο Μ. Δημητρακόπουλος πρόσφερε στο σπίτι του καταφύγιο στο Σαμ Σαλτιέλ. Για να μην μιλήσουν τα παιδιά του ηλιχίας 5 - 13 ετών, τα έστειλε μαζί με την μητέρα τους σε προάστιο της Θεσσαλονίκης. Ο Σαμ έμεινε χουμμένος στο σπίτι της οδού Μενελάου 16, που υπάρχει μέχρι σήμερα και μένουν οι γιοι του Μ. Δημητρακόπουλου Δημήτριος και Νιχόλαος με τις οιχογένειές τους, για δύο μήνες. Στη συνέχεια ο Μ. Δημητραχόπουλος συνεννοήθηκε με μηχανοδηγό ατμομηχανής για να ταξιδέψει ο Σαμ Σάλτιέλ στην Αθήνα ως βοηθός του. Το πρώτο βράδυ το εγχείρημα απέτυχε εξαιτίας γερμανιχού μπλόχου, ενώ την επόμενη μέρα τελικά φυγαδεύτηκε για Αθήνα όπου έμεινε στο σπίτι του εχεί συνεταίρου του υποκαταστήματος του Μ. Δημητραχόπουλου έως ότου φυγαδεύτηκε στο εξωτερικό.

Δυστυχώς, η όλη ιστορία της φυγάδευσης του Σαμ Σαλτιέλ διέρρευσε από οιχογένεια δοσίλογων που έμενε σε διαμέρισμα του μεγάρου του Μ. Δημητρακόπουλου, που είχαν επιτάξει οι Γερμανοί. Ο Σαμ Σαλτιέλ φυγαδεύτηχε στο εξωτερικό ενώ ο αδελφός του Σαούλ ακολούθησε τη μοίρα των άλλων μελών της ισφαηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. Ο Μ. Δημητραχόπουλος χρατήθηκε επί 27 ημέρες από τους Γεομανούς στις φοιχτές φυλαχές της Γκεστάπο, στην οδό Β. Όλγας 510. Αξίζει τον χόπο να σας γράψω λίγες γραμμές από το ημερολόγιο της φυλαχής του Δημητρακόπουλου. Γράφει: "Θα ήταν ατύχημα για μένα αν μέσα στην ανησυχία αυτή των Ελλήνων, στην καταδίκη και τον σπαοσιγμό της Ελλάδας, στο φόνο και τη διαπόμπευση τόσων Ελλήνων και Ισραηλιτών συμπολιτών μας, δεν ελάμβανα και εχώ ένα μικρό μερίδιο του πόνου και της δυστυχίας. Δοξάζω τον Θεό που μου δόθηκε αυτή η ευχαιρία".

Ορθοδοξία και Αντισημιτισμός

Ο τ. υπουγγός κ. Γεφ. Αποστολάτος μας έστειλε την παρακάτω επιστολή:

«Το άθρο του χ. Σταύρου Ζουμπουλάχη στο προηγούμενο τεύχος των "Χρονιχών" (Σεπτέμβριος - Οχτώβριος 1998) με θέμα: "Υπάρχει τελιχά ή δεν υπάρχει αντισημετισμός στην Ορθόδοξη Εχελησία" είναι φυσιχό να προχάλεσε έχπληξη στους αναγνώστες του περιοδιχού.

Σε μία χρονική συγκοιρία χατά την οποία ο νέος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλος σέρεται να αντιπροσωπεύει ένα σύγγρονο πνεύμα στην Ελλαδική Εκκλησία η διαπίστωση, διά των στοιχείων που παρουσιάστημαν στο πιο πάνω κείμενο, ότι παραμένουν προκλητικά αναλλοίωτες μεσαιωνικές αντίληψεις σε σημερινούς ιεράρχες και στελέχη της Οφθοδοξίας αποτελεί χαίοιο θέμα ποοβληματισμού για ένα μεγάλο τμήμα πιστών της Εκκλησίας.

Είναι γνωστό ότι φωτισμένοι πνευματικοί ταγοι όπως ο αείμνηστος Ακαδημαϊκός και καθηγητής Πανεπιστημίου Αμίλκας Αλιβιζατος, με επιστημονικές εργασίες τους απέδειξαν ότι οι παρεμβολές αντισημιτικών στοιχείων στις Ακολουθίες και σε κείμενα της Εκκλησίας αναιφούν την ουσία της Ορθοδοξίας δηλαδή την θρησκεία της Αγάπης, της Αδελφοσύνης και της Ιούτητας.

Ο Αμίλκας Αλιβιζάτος παφουσίασε μεταξύ άλλων και μελέτη σε έγκυφο εκκλησιαστικό περιοδικό για την ανάγκη αφαιρέσεως και διορθώσεως κειμένων των Ακολουθιών της Μεγάλης Εβδομάδος που αναφέρονται στους Εβραίους και τον Ιούδα.

Θυμάμαι ότι μου έλεγε πως η Εβδομάδα των Παθών του θεανθοώπου και της Αναστάσεως, με την παφεμβολή αντιεβοαϊκών κειμένων που ποοστέθηκαν εκ των υστέφων από μικούνοες κύκλους των μοναστηριών, μετέβαλε αυτές τις Ακολουθίες σε Εβδομάδα Μίσους και Αντεκδικήσεων.

Ποο ετών σε χείμενό μου στην «Καθημεοινή» επανέφερα την ανάγχη άμεσης διορθώσεως αυτών των απαράδεχτων για σύγχρονες αντιλήψεις χειμένων της Μεγάλης Εβδομάδος.

Αποτέλεσμα ήταν να δεχθώ μύδοους επιθέσεων χαι από ιεοάοχες με σφοδοό αντίλογο χυρίως του Μητοοπολίτου Κορινθίας χ. Παντελεήμονα.

Μήπως αυτό θα ποέπει να είναι ένα από τα πρώτα ουσιαστικά μέτοα και βήματα εκσυγχονισμού της Εκκλησίας μας από τον νέο Ποοκαθήμενο;».

Υπάοχει αντισημιτισμός στην Ελληνική Οφθόδοξη Εκκλησία;

Ο χαθηγητής χ. Παν. Σιμωτάς μας έστειλε την παοαχάτω επιστολή:

«Εις το υπ' αριθ. 157 τεύχος (Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 1998) του ως άνω εγκρίτου περιοδικού σας και εις τας σελ. 3 εξ. αναδημοσιεύεται εκ του επίσης εγκρίτου περιοδικού «Σύναξη» ενδιαφέρον άρθρον του κ. Σταύρου Ζουμπουλάκη, υπό τον τίτλον «Υπάρχει τελικά ή δεν υπάρχει αντισημιτισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία;», εις το οποίον γίνεται λόγος περί τινος συγκεκριμένης, κατ' αυ-

τόν, περιπτώσεως αντισημιτισμού παρ' ημίν, ο οποίος επιδοχιμάζεται, δήθεν, διά της γραφίδος του υποφαινομένου.

Επειδή τα αναφερόμενα εις εμέ οφείλονται χυρίως εις παρανόησιν σχετιχού χειμένου μου, απέστειλα την 15.9.1998 σχετιχήν απάντησιν εις την «Σύναξη», εις το επόμενον τεύχος της οποίας θα δημοσιευθεί αύτη, προς αποχατάστασιν της αληθείας.

Κατόπιν τούτου παφαχαλώ να αναμείνετε την δημοσίευσιν της εν λόγω απαντήσεώς μου εις την «Σύναξη», ώστε, εν συνεχεία, να αναδημοσιεύετε αυτήν, εάν επιθυμείτε, εις τα «Χοονιχά».

Ποος το παρόν δύναμαι να σας παράσχω την διαβεβαίωσιν, ότι ως χριστιανός θεολόγος, μάλιστα δε και ως παλαιοδιαθηχολόγος χαι εβοαιολόγος καθηγητής, θεωοώ ανάρμοστον και ηθικώς μειωτικόν δι' εμέ να σκέπτομαι και να ενεργώ ως αντιεβοαϊστής. Τας απόψεις μου, άλλως τε, όσον αφορά εις τας σχέσεις ορθοδόξων χριστιανών και Ισραηλιτών έχω εκθέσει σαφώς και άνευ περιστοοφών και οπωσδήποτε εποιχοδομητιχώς, εις την μελέτην μου «Ιουδαϊσμός και ελληνική Ορθοδοξία» (Αθήναι 1971). Σημειωτέον ότι η μελέτη αύτη επανεξεδόθη υπό της Ισοαηλιτικής Κοινότητος Αθηνών, κατόπιν παρασχεθείσης εχ μέρους μου αδείας, η οποία μου εζητήθη διά του υπ' αριθ. 353/7.7.1971 εγγράφου του τότε ποοέδοου αυτής Ιωχανά Βιτάλ. Μερίμνη δε της ιδίας Κοινότητος ανεδημοσιεύθη εις τα «Χοονικά» και μία άλλη επιστημονική μελέτη μου, υπό τον τίτλον «Αμαληχίται χαι Ισραηλίται εν τη Παλαιά Διαθήκη» (Αθήναι 1993, τεύχ. 126), εις την οποίαν προσδίδω και την πρέπουσαν τιμήν εις τους εθνιχούς αγώνας του ισοαηλητικού λαού».

Βιβλίο

Α. Β. ΓΕΟΣΟΥΑ Ο εύφιος Μάνι – Μυθιστόφημα

(Επδόσεις Καστανιώτη).

Ο Κύριος Μάνι είναι το συγκινητικό χρονικό έξι γενεών της ίδιας οιχογένειας, που αρχίζει απ' τον αιώνα μας και καταλήγει στα μέσα του προηγούμενου. Η αφήγηση, που αρχίζει σ' ένα κιμπούτς της Νεγκέβ στο σύγχρονο Ισραήλ, σταδιακά θα περάσει στην Κρήτη στη διάρχεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στην κατεχόμενη απ' τους Άγγλους Ιερουσαλήμ, σ' ένα πολωνικό γωριό στα τέλη του 19ου αιώνα, και θα πορυφωθεί σ' ένα πανδοχείο της Αθήνας του 1848, όπου ο Αβραάμ Μάνι θα φωτίσει το μυστήριο της δολοφονίας το γιου του Γιοσέφ. Ένα μυθιστόρημα όπου ο συγγραφέας με χιούμος, αυτοσαρχασμό και μελαγχολία αναβιώνει δράματα με φόντο τις αρίσιμες στιγμές της ιστορίας της ανθρωπότητας.

ΓΚΙΝΤΕΡ ΓΚΡΑΣ Ένα ευού πεδίο

(Εχδόσεις "Οδυσσέας"), σελ. 740

Στο ογχωδέστατο αυτό μυθιστόρημα τίθεται το θέμα της ενοχής της Γεφμανίας για τη φρίχη των στρατοπέδων συγχεντρώσεως. "Φοβάμαι πως αυτή η ντροπή θα μείνει", λέει ένας ήρωας του βιβλίου.

Θυμίζει ο Γκίντες Γκοας, ότι από 10 έως 14 χούνων στοατολογήθηκε στη χιτλεοική νεολαία, ηλικία, οπότε επηφεάζεται κανείς εύκολα.

Τραγούδησε, πήσε μέσος σε παρελάσεις. Στα 16 ήταν φαντάρος. Και στα 17 τραυματίστηκε και αιχμαλωτίστηκε από τους Αμερικανούς. Συνέβη στο 1945.

Λέει, τώρα, ο Γχίντερ Γχοας:

"Τοόμαξα όταν συνειδητοποίησα το μέγεθος των εγκλημάτων. Γερνώντας, η ντροπή αυτής της εφηβείας, μεγαλώνει μέσα μου, όπως μεγαλώνει και το αίσθημα ανικανότητας να ξεπεράσω το παρελθόν"

"Η Γεομανία", προσθέτει ο Γχοας, "δεν θα ξεπεράσει το παρελθόν της, δεν θα γίνει ποτέ χώρα σαν τις άλλες. Η τέχνη και η λογοτεχνία μου επιτρέπουν να μεταδώσω τη μνήμη του λάθους στις νέες γενιές. Τα παιδιά μου, έστω χι αν δεν είναι άμεσα ένοχα, ζουν μ' αυτό το βάρος, φέρουν την ευθύνη του. Η ευθύνη αυτή τα υποχοεώνει να παραμένουν άγουπνα μποοστά σε κάθε εξέλιξη που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια επανάληψη. Μια τέτοια προσπάθεια μπορεί, κάποτε, να πάρει υστεριχή μορφή, αλλά, προτιμώ την υστερία από τη λήθη".

Καρπός μαχητικού και κριτικού έρωτα για τη Γερμανία, μυθιστόρημα επικαιρότητας και ιστορία νοοτροπιών, άλλοτε περιγραφή και άλλοτε σχόλιο, το "Ένα ευρύ πεδίο" αποτελεί "κραυγή διαφωνίας" του Γκίντερ Γκρας στην

"ιστορική παρουσίαση της πετυχημένης ενοποίησης". Ως σήμερα, έχει διατεθεί στη Γερμανία σε 320.000 αντίτυπα, κάνοντας πανευτυχή το συγγραφέα του.

**:

GERHART RIEGNER
"Ne jamais deséspérer"
Soixante années au service du peuple juif et des droits de l' homme
("L' histoire àvif", εχδόσεις Cerf), σελ. 678.

O Gerhart Riegner, vπήοξε ο εκπρόσωπος του Παγκόσμιου Εβοαϊκού Συνεδοίου στη Γενεύη κατά τον Β' Παγχόσμιο Πόλεμο. Τα καθήκοντα του επέβαλαν να βρίσκεται σ' επαφή με τις υπό διωγμό Κοινότητες της ναζιστικης Ευρώπης και το ό,τι κατοικούσε σε χώρα ουδέτερη (στην Ελβετία) του επέτρεπε να σχηματίσει μια συνολιχή αποψη, την οποία δεν διέθεταν τα θύματα.

Είναι ο πρώτος που ειδοποίησε επίσημα, στις 8 Αυγόύστου 1942, τον υποπρόξενο των ΗΠΑ στη Γενεύη ότι συντελείται ένας επιστημονιχός αφανισμός. Όχι ότι δεν υπήρχαν προηγούμενα διάσπαφτα δεδομένα. Εδώ όμως και πολύ καιφό ο οργανωμένος λιμός στα γκέττο και στη συνέχεια τα φονικά κύματα

των κινούμενων κομμάντος που συνόδευαν την γεομανική προέλαση στην ΕΣΣΔ το καλοκαίοι του 1941, δεν άφηναν χαμία αμφιβολία για την ωμότητα των Γερμανών σ' αυτό το θέμα. Αλλά με το "τηλεγράφημα Riegner" η ουσία της πληφοφοφίας βοισχόταν στην κατοχή των Συμμάχων, επιβεβαιωμένη από σίγουρη γερμανική πηγή: τον βιομήχανο Eduard Schulte που είχε προσβάσεις σε ιθύνοντες ναζιστιπούς πύπλους. Από το πανάλι Riegner ο "ελεύθερος κόσμος" πληφοφοφήθηκε ότι η δολοφονία των εβραϊχών πληθυσμών προερχόταν όχι από τοπικές πρωτοβουλίες αλλά από ένα συνολικό σχέδιο αποφασισμένο σε πολύ υψηλό επίπεδο.

Δεν έπφεπε πια να πεφιμένουμε τις 17 Δεχεμβοίου 1942 για να εχδοθεί στο Λονδίνο η διαχήφυξη των Συμμάχων που χατεδίχαζε οητά αυτή την πολιτιχή.

O G. Riegner, η ζωή του οποίου είναι συνδεδεμένη με εχείνη του Παγκόσμιου Εβραϊκού Συνεδρίου [που ιδούθηκε το 1936 για να οργανώσει μια εβραϊκή πολιτική απάντηση στους ναζιστιχούς διωγμούς], είδε τις προσπάθειές του για διάσωση να έρχονται αντιμέτωπες με την δυσπιστία αν όχι (χαι μάλιστα) τις συστηματικές απόπειζες σαμποτάζ από την πλευρά των στρατιωτιχών χαι των Υπουργών Εξωτερικών της Αμερικής και της Βρεταννίας. Όλο το πρώτο μέρος των «Μνημών» του είναι η θλιβερή αυτή περιγοαφή.

Έτσι το 1943 το Υπουφγείο Εξωτεριχών των Η-ΠΑ απαγόρευσε σε ιδιώτες να στέλνουν τηλεγραφήματα δια της διπλωματικής οδού ελπίζοντας έτσι ότι θα στερέψει η πηγή πληροφόοησης που παρουσιάζει ο Riegner.

Ορισμένα σχέδια σωτηρίας που εγκρίθηκαν ωστόσο από τον Πρόεδρο Ρούσβελτ, αποτελούν το αντικείμενο μιας τρίμηνης κωλυσιεργίας ενώ κάθε μέρα σέρνει στο άρμα της ένα σωρό θύματα. Πού μπορεί να αποδοθεί το αδύναμο αποτέλεσμα της πληφοφορίας στη συμπεριφορά των Συμμάχων; Στον αντισημιτισμό, λέει ο Riegner, και στη μερική ναζικοποίηση ενός συμμαχιχού στρατοπέδου που επέτρεψε γενικά να γίνει το χειρότερο.

«Οι Μνήμες» του G. Riegner είναι επίσης αδιάσειστες πας' ό,τι ο ίδιος δεν καθίσταται ούτε εισαγγελέας, ούτε δικαστής, για τις σπάνιες ουδέτερες οργανώσεις που παρέμειναν στη θέση τους στην ευρωπαϊχή ήπειςο.

Για το Βατιχανό, ο Rigner αποχαλύπτει: ότι μόνο έξι εβδομάδες μετά τη διάσχεψη της Wannsée για την "τελιχή λύση", στις 20 Ιανουαφίου 1942, παφαδίδει ένα memotandum στον Αποστολιχό Νούντσιο στη Βέρνη στο οποίο περιγραφόταν λεπτομερώς η όλο και δραματιχότερη κατάσταση των Εβραίων που ζούσαν υπο γερμανιχή κατοχή.

Εν ολίγοις, στις αρχές του 1942, το Βατιχανό "γνώριζε". Περιέργως, παρατηρεί ο Riegner, αυτό το μνημόνιο δεν περιλαμβάνεται στους 11 τόμους διπλωματιχών ντοχουμέντων σχετιχά με τη δράση του Βατιχανού κατά τη διάρχεια του Πολέμου,

που δημοσιεύθηκαν στις μέρες μας. Οσον αφορά στο μήνυμα των Χριστου-γέννων του 1942 - τη μόνη δημόσια παρέμβαση του Πάπα Πίου ΙΒ΄ υπέρ των καταδιωκομένων - δεν κάνει άμεσο υπαινιγμό για τους Εβραίους και υπολείπεται κατά πολύ από τις θαρραλέες θέσεις που έλαβαν κάποιοι αρχιερείς όπως ο Mgr. Saliège στην Τουλούζη ή ο Mgr. Thèas στο Montabau.

Η δυσπιστία, η έλλειψη συμπόνοιας για τα όσα υπέφεραν οι Εβραίοι θα εξαχολουθήσουν να υπάρχουν στη διαμάχη. Ο G. Rigner μνημονεύει επίσης μια λυπησή συζήτηση, τον Νοέμβοιο του 1945, με τον Mgr. Montini, tov μελλοντικό Πάπα Παύλο ΣΤ΄. Ο Καρδινάλιος έδειχνε αχόμη απφοθυμία να παφαδεχθεί την πραγματικότητα της γενοχτονίας, χιρίως εχείνο που ήταν το πιο αποτρόπαιο: τη δολοφονία 1,5 εκατομμυρίου παιδιών. Τελικά, κλονισμένος από τα λόγια του Riegner, o Kaodivalios δεν εξαχολούθησε τουλαχιστον να παραβλέπει το αίτημα του ΠΕΣ που επιθυμούσε να αναχαλύψει τα ίχνη ορφανών εβραιόπαιδων που δόθηκαν σε χριστιανικές οικογένειες.

«Αχόμη και μετά τον Πόλεμο, υπήρχε άγνοια της τραγωδίας», συμπεραίνει ο Riegner «Είναι μια διαπίστωση». Τοως χρειάστηκε τουλάχιστον μισός αιώνας καθυστέρησης για να ληφθεί η πληροφορία που μετέδοσε το "τηλεγράφημα του Riegner".

Nicolas Weil («Le Monde», 23 Οκτωβοίου 1998)

Δύο χιλιάδες χρόνια μοναξιά

Συνέχεια από τη σελ. 2

περίπτωση υπήρξε αυτό που ο Ιωάννου ονομάζει «μία στάση αδιάφορης ανοχής». Ας μην αναφερθούμε στην χειρότερη.

- ΚΑΙ ΟΛΑ ΑΥΤΑ ήταν τελείως φυσικά εκείνες τις εποχές. Η έννοια μίας πολυπολιτισμικής κοινωνίας είναι δημιούργημα τωρινό, του ύστερου εικοστού αιώνα. Για πολλούς αιώνες την ταυτότητα των ανθρώπων την όριζε η θρησκεία. Οι άνθρωποι ζούσαν χωριστά: σε άλλα χωριά, ή σε άλλη συνοικία οι ορθόδοξοι, σε άλλη οι μουσουλμάνοι, σε άλλη οι Εβραίοι. Βίοι παράλληλοι, αλλά ασύμπτωτοι.
- ΑΡΓΟΤΕΡΑ τον δέχατο ένατο αιώνα ήφθε η εθνιχή συνείδηση, που, στην πεφίπτωση των Ελλήνων, ταυτίσθηκε με τη θφησχευτιχή. Αχόμα σήμεφα στις δημοσχοπήσεις η συντοιπτιχή πλειοψηφία απαντά ότι ένας μη οφθόδοξος Έλληνας δεν είναι ποαγματιχός Έλληνας.
- ΘΑ ΧΡΕΙΑΣΤΕΙ αχόμα πολύς χοόνος για να καταλάβουμε τι πλούτος είναι για μία κοινωνία το να περικλείει πολλές φυλές, πολλές πίστεις, πολλές παραδόσεις. Τώρα μόλις αρχίζουμε (κι ακόμα πολύ αμυδρά) να βλέπουμε τον 'Αλλο, τον διαφορετικό, όχι σαν απειλή αλλά σαν πηγή εμπλουτισμού της ζωής. Ακόμα οι περισσότεροι τον
- φοβούνται και τον ξοικίζουν. Ή τον χοειάζονται για ποόσχημα, επειδή τίποτα δεν ενοποιεί τόσο τους ανθοώπους, όσο το να εφευοίσχουν έναν εχθοό.
- ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΟΛΟΥ ΤΥΧΑΙΟ ότι τώςα, στην αυγή της πολυπολιτισμικής κοινωνίας, μας ανοίγεται το Εβςαϊκό Μουσείο. Τώςα που χάσαμε τον πλούτο αυτής της μεγάλης παςάδοσης, τώςα που, με την μετανάστευση, και κυςίως με το ολέθςιο Ολοκαύτωμα η εβςαϊκή παςουσία εξανεμίστηκε, τώςα που οι Εβςαίοι, που κάποτε αποτελούσαν σχεδόν το 10% του πληθυσμού στον ελληνικό χώςο (στην Θεσσαλονίκη πάνω από το 50%) έφτασαν στο 0,05, τώςα μας δίνεται η ευκαιςία να τους γνωςίσουμε.
- ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ συνήθως οικοδομούνται επάνω στην απουσία. Είναι η ειφωνεία και η τφομεφή λογική της ιστοφίας: Όταν λιγοστέυει η ζωντανή παφουσία, τότε πφοσφεύγουμε στα κειμήλια και τα στοικεία.
- ΟΜΩΣ ΥΠΗΡΞΑΝ εποχές που η επιχοινωνία και η διαπερατότητα ανάμεσα στους πολιτισμούς ήταν πολύ μεγαλύτερη. Σχέπτομαι εχείνη τη θαυμαστή Ελληνιστική εποχή από την οποία όλοι καταγόμαστε πνευματικά. Γιατί μπορεί η σχέψη των αρχαιότερων Ελλήνων να ήταν ανώτερη αλλά ο χόσμος των ιδεών που κληρονομήσαμε πέρασε από το μεγάλο χωνευτήρι το ελληνιστικό και διαμορφώθηκε εχεί. Παράδειγμα: Το

σημερινό Χριστιανικό δόγμα, που δεν πρέπει να ξεχνάμε πως αρχικά ήταν μία εβραϊκή αίρεση, είναι ένα μίγμα από Εβραϊκές (Παλαιά Διαθήκη, Εσσαίοι) και νεοπλατωνικές ιδέες. Η διδασκαλία του Ιησού μερικές φορές χάνεται μέσα στο σύνολο των δογματικών παραδοχών: (Είναι χαρακτηριστικό ότι στο Σύμβολο της Πίστεως, το γνωστό «Πιστεύω», δεν αναφέρεται καθόλου η λέξη αγάπη...).

- ΕΚΕΙΝΗ λοιπόν τη μαχοινή (αλλά τόσο συγγενή) εποχή οι Εβοαίοι μιλούσαν ελληνικά. Μερικοί μάλιστα μιλούσαν μόνο Ελληνικά - τόσο που χρειάστηκε να μεταφράσουν οι ίδιοι την Παλαιά Διαθήχη τους στην ελληνική κοινή, γιατί αλλιώς πολλοί πιστοί δεν θα μπορούσαν να τη διαβάσουν. Και θεωρούσαν τη μετάφοαση, την ωραιότατη των εβδομήχοντα, θεόπνευστη. Οι φιλόσοφοι της Αλεξάνδρειας μελετούσαν παράλληλα τη Βίβλο και τον Πλάτωνα. Η ελληνοεβοαϊκή σύνθεση που έκανε ο Ιουδαίος Φίλων άνοιξε το δρόμο και στον νεοπλατωνισμό αλλά και στον Χριστιανισμό. Είναι προφανές ότι ο Απόστολος Παύλος, που διαμόρφωσε το Χριστιανικό Δόγμα αλλά και ο συγγραφέας του κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, γνώριζαν την φιλωνιχή φιλοσοφία του Λόγου.
- ΤΟΤΕ, ΛΟΙΠΟΝ, ΟΙ ΔΥΟ ΛΑΟΙ ήταν ανοιχτοί σε επιχοινωνία χαι επίδραση. Μετά τα δόγματα τούς χώρισαν χαι τους τοποθέτησαν σε διαφορετιχές γειτονιές. Σήμερα όμως γιορτάζουμε τη δημιουργία ενός ενωτιχού χρίχου. Για τους Εβραίους όλου του χόσμου, το νέο Εβραϊχό Μουσείο της Ελλάδος είναι μία δυνατότητα επιστροφής χαι αναπόλησης. Για εμάς, τους goyim, είναι μία πολύ χαθυστερημένη δυνατότητα γνωριμίας.
- «ΟΙ ΝΕΑΡΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ της Θεσσαλονίκης δεν έμπαιναν ποτέ στα σπίτια των Εβραίων» γράφει σε ένα συγκινητικό κείμενο αναμνήσεων ο Ηλίας Πετρόπουλος. «Για μένα», συνεχίζει, «κάθε εβραϊκό σπίτι ήταν ένα παιδικό παραμύθι».
- ΤΩΡΑ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ μας ανοίγουν το σπίτι τους, το σπίτι της παράδοσής τους. Κι όχι μόνο το σπίτι μας προσχαλούν στα άδυτα της πίστης τους, στις συναγωγές τους, όπως έχουν σωθεί μέσα στο πολύτιμο μουσείο τους. Μας δείχνουν την τέχνη τους, την λατρευτική αλλά και την καθημερινή. Είναι μία ευχαιρία να τους γνωρίσουμε έστω και μετά από δύο χιλιάδες χρόνια. Είναι μία ευχαιρία για να μπούμε στο παραμύθι τραγικό παραμύθι της ιστορίας τους. Και να τους πούμε, πως, όσο κι αν πολλές φορές τους πληγώσαμε, τους θέλουμε εδώ, κοντά μας. Είναι μαζί με μας, ο πιο αρχαίος, ο πιο σοφός, αλλά και ο πιο κατατρεγμένος λαός του κόσμου. Καιρός να λήξουν τα δύο χιλιάδες χρόνια μοναξιάς.

(Κείμενο ομιλίας που εχφώνησε ο χ. Ν. Δήμου στα εγχαίνια του Εβραϊχού Μουσείου Ελλάδος στις 10.3.98)

Summary of the contents of Issue No 158, Vol. 21

November- December 1998

The main article of today's issue is written by the author Mr. Nikos Dimou and is titled "Two thousand years of loneliness". In the beginning of the article Dimou refers: «Greeks and Jews are ancient people, who marked humanity. We have a history of many thousands of years. Our paths often reached the same crossroad. In universal thought we sometimes functioned in opposite poles: The monotheistic ascetics versus the sensual polytheists. The eternally guilty versus the carefree hedonists. At other times we blended. Like in the work of Philemon from Alexandria, for example, who analyzed Platonic ideas through Jehovah's perception».

In her article, university professor Dr. Theophano Papazissi refers to the incorporation of the holy **Judaic Law** to the contemporary Greek Civil Code.

In her article, Mrs. Fenia Sofouli describes the crimes of the German family of industrialists, **the Krups**, against Jews. Mrs. Sofouli remarks that the Krups were not punished as they deserved.

Mr. Rafael Frezis presents the old **Jewish Community of Didymotiho**, Thrace. Out of 900 Jews who lived in Didymotiho before the War, only 33 survived

the Nazi death camps. Today there are no Jews living in that town.

The article by Mr. George Alexiou refers to Bouko Mayo, a **Jew from Kastoria**, Central Macedonia. The Jewish Community of Kastoria enjoyed great prosperity during the Middle Ages, due to its famous school of that time. Bouko Mayo, who died in the United States, was a great philanthropist in his hometown.

Next article presents the "light and clouds" in the action of the Red Cross, concerning the Jews during the Holocaust.

We publish data on the unveiling of the memorial of Greek Jewish soldiers who fell during the Second World War as well as on the Holocaust Memorial that was placed in the city of Volos, Thessaly, in September 1998.

We publish the message by the Orthodox Ecumenical Patriarch Mr. Vartholomeos during his visit in Auschwitz, on October 13, 1998 as well as his declaration that «Never Again in the history of mankind should there be such crimes».

The issue closes with letters to the editor and book presentations.

(Translation: Rebecca Kamchi)

